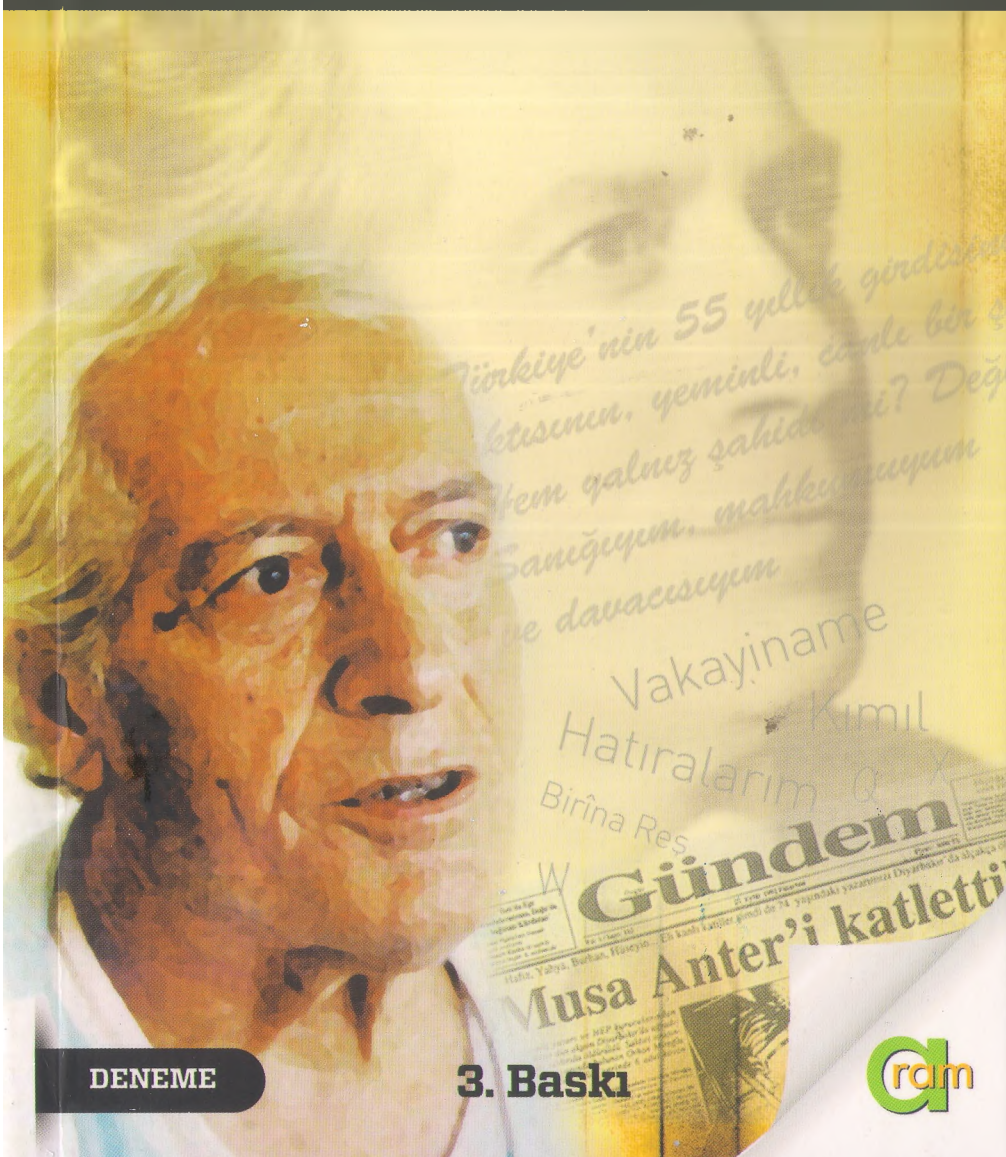

KIMİL

Musa Anter

KIMIL

Musa ANTEF.

Aramdeneme

AramYayınları
Deneme

KIMIL

Musa ANTER

- 1. Baskı: Eylül 2010**
- 2. Baskı: Eylül 2011**
- 3. Baskı: Mart 2013**

Editör: İlhami Sidar

Mizanpaj: Zafer TÜZÜN

ISBN: ISBN: 978-9944-222-51-8

Baskı ve Cilt:

Gün Matbaacılık

Reklam Film Basım Yayın San. Tic. Ltd. Şti.

Beşyol Mah. Akasya Sk. No: 23/A

Küçükçekmece İstanbul

Tel: 0 (212) 580 63 81

Aram Basım Reklam ve Yayıncılık

Sanayi Ticaret Limited Şirketi

Huzurevleri Mah. Sıtkı Göral Cad. Kurdi-Der Binası Kat3/3

Kayapınar / DİYARBAKIR

Tel: 0 412 238 30 71

email: info@aramyayinevi.com

www.aramyayinevi.com

İÇİNDEKİLER

Birkaç Söz.....	7
Önsöz	9
Kımıl.....	11
30 Ağustos.....	12

KIMİL'LA İLGİLİ BASINDA ÇIKAN YAZILAR.....	13
Dil Meselesi Partiler Üstüdür.....	14
Kendi Kendimizi Tenkit.....	16
Türkçemiz.....	17
İstanbul'u Sorarsanız Laf Kıtlığında.....	18
Qımıl Hatî lo Apo.....	19
Doğru, Suç ve Ceza.....	20

FIKRALAR

Mademki Lozancıyız.....	24
Selâmi İzzet Sedes.....	25
Ulus.....	26
Teşekkür Ederiz.....	27
Bit.....	28
Bir Müşahedem.....	30
Yazıklar Olsun Ulus'a.....	31

KIMİL DAVASI

Bilirkişi Raporu.....	34
Diyanbakır Toplu Basın Mahkemesi'nin Kararı.....	36

ŞARK'TAN MANZARALAR

Pirin Diyarı	40
Ji bo Xwedê Sedeqakê.....	41
Ben ve Dicle.....	42
Yakışmıyor ki.....	43

Harap ve Sefil Dese.....	44
Baytar mıyım?	45
Kımıl.....	46
Mantık.....	47
Çerçi-Attar.....	48
Şark Tütünleri	49
Niçin Çıkıyoruz.....	51
Mizgefta Mezin.....	52
Lice.....	53
Çarşı.....	54
Doğu'nun Kalkınması Türkiye'nin Kalkınması Demektir.....	55
Yasak Devleti.....	56
Biz Haiz O'yuz!.....	58
Deliyi Dayakla Tedavi Metodu.....	59
Hastalıkları Teşhis Ve Tedavi Metodu.....	60
Doğuda Reform Yapılmadı.....	62
Doğu Milletimiz İçin Bir Güneş Olabilir.....	64
Kültürel Kalkınma.....	65
KalkınanDoğu'nun Hayali.....	67

BİRKAÇ SÖZ

Şu zamana bakın ki nasıl akıp gidiyor. Ama Türkiye, inatçı bir keçi gibi durmuş, hatta geri geri gitmeye çabalıyor. Otuz iki yıl. Bir insan ömründe az bir zaman mı? Hayır.

Şu eserciği okuyup 1958-1991 arasını düşünün, Türkiye'nin nasıl arka arkaya tersinden çağ atladığını göreceksiniz. Koskoca generaller, yazarlar ve bize göre devlet adamlarımız haiz Kürtler Kürtçe konuşmasın diyorlar.

Erdal İnönü gibi sosyal demokrat olanlar da: “Bence Kürtler kendi dillerinde şarkı söyleyebilmeli”ler” diyor. Tabii Milli Güvenlik Kurulu’ndaki general amcalarına güvenerek söyleyebiliyorlar bunları. Malum İnönü ara sıra şerbetli olur, dokunamazlar O’na. “Kımlı” adını verdiğim bu yazılarım hemen hemen hiçbir yazı türüne girmiyor. Ancak bir devrin sokakta siyah bir perde önünde çekilmiş Türkiyemin siyah beyaz bir fotoğrafı gibidir.

Malum “Kımlı”ın Türkçe adı sünedir. Sünmekten, sömürmekten gelir. Yani sömürüyü hatırlatır. İşte “Kımlı”ın başına gelenler de bundan kaynaklandı. Sanki yalan mı söylemişim. Haydi, eskiler geçti diyelim, ya şimdi? Dedim ya bu yazıların edebi bir değeri yoktur. Ama arkeolojide de ele geçen bir çömlek parçasının maddi değeri yok, fakat bazen tarihi bir değere ışık tutabiliyor. İşte bu iki süngü arasında ve Kürtçe düşünülüyor ki Türkçe yazılan yazılarım da bu nedenlerdendir. Türkiye Cumhuriyeti devrinde resmi devlet görüşü ve devlete rağmen adalet hükümeti gıdıklıyor.

İlk Kürtçe yazılardır ve tahmin ediyorum, eğer bir değerleri varsa bu yüzdendir.

Tüm Doğu bir işkence hücresi ve Doğulular da bugün gibi bu hü-

renin doğal sakinleri idi. Kapalı tek kişilik hücrede bile gözlerimiz bağlı idi. Ve açmak da yasak idi. Ama ben bu yasağı dinlemedim. Sille tokat yerdim. Fakat ara sıra kaçak kaçamak gözümü aralar, kenar köşeden bakardım kapalı hücrenin duvarlarına. İşte bu çeşit fıkralar o baskıların ürünüdür. Hele üzgün Kürt kızına verdiğim şu müjde, Celal Bayar'ı dahi deliye çevirmişti.

Müjdem şu idi: Üzölme bacı, seni süne ve sünmenin ıstırabından kurtaracak kardeşlerin yetişiyor artık. Acaba dediğim kardeşlerin yetişti mi, herhalde ve maşallah.

Dragos - Maltepe
23.09.1991
Musa ANTER

ÖNSÖZ

1959 Ağustos’unda Diyarbekir’de bulunuyordum. Doğu halkının perişanlığı ve buna ilgisizliği beni de perişan ediyordu.

İşte bu perişanlığı, Diyarbekir’de çıkan “İleri Yurd” gazetesinde “Kımıl” adlı bir yazıyla ifadeye çalıştım. Aman efendim sen misin “Kımıl”ı yazan...

Adeta Ankara Emniyet Teşkilatı Diyarbekir’e göç etti. Adliye Vekili bir yana, zamanın devlet reisi bizzat savcıya susturulmamız için direktifler verdi. Basın da müsbet, menfi bize ilgi gösterdi. Leh ve aleyhimizde birçok şeyler söylendi. Mahkemelerde süründürüldük ve nihayet beraat ettik. İşte, aziz okuyucularımın bu derleme esercikte görecekleli yazılar bu safhalara ait olan vesikalardır.

Gelin sayın okurlarım, işgüzarlara iş çıkarmamak için, bu seferlik önsözümüz, bir şey yazmamak olsun.

Musa ANTER

25 Mayıs 1962

Suadiye

Kımıl

Asırlar boyunca iktidarların suizannı altında yaşayan Şark halkı, maruz kaldıkları her zulüm ve afeti ancak müzikle ifade etme imkânını bulabilmişlerdir. Bu bapta halen halkımız arasında binlerce arya, operet, piyes, senaryo vesaire modern edebi çeşnilere mevzu olabilecek eserler vardır. Bu makalede okuyacağınız parça, bu tip eserlerden alınmıştır.

Mevzu şudur:

“Bi çiya ketim lo apo, çiya melul bûn rebeno
Ceh sendî lo apo, genim hur bûn evdalo
Qimil hatî lo apo, bi refa ye rebeno
Xwar genimî lo apo, hiştî ka ye rebeno
Hat qimil lo apo, ji zozana lo apo
Xwar genimê me xizana lo apo
Ro hatibû lo apo wexta dana lo apo
Pez herikî lo apo ser şivana rebe io
Car kulekê me man apo li ser guhana rebeno”

Siverekli kızın senelerden beri şark’ı perişan bir hale sokan kımıl afetine karşı bu necip ve içli ifadesine bir şey katmak istemiyoruz. Tahmin ediyoruz ki bu afetten ıstırap duyanlar yukarıdaki ifadeyi karine dahi olsa anlatmakta güçlük çekmeyeceklerdir. Mamafih kızımız demek istiyor ki:

“Amca kımıl geldi, bizi bu sefil ve perişan hale soktu, bari sen insaf et, yapma.”

Üzülme bacı, seni süne ve sünmenin ıstırabından kurtaracak kardeşlerin yetişiyor artık...

M. ANTER

30 Ağustos

Bu seneki zafer bayramımızın tadı olmadı. Günlük gazetelerin (30 Ağustos'ta düşmanı İzmir'den denize döktük) demeleri ile (kaçakçı çavuşları için Amerikalılar İzmir'de adli ve idari makamlarımıza el koymuş tahkikat yapıyorlar) demeleri diğerine karışıyor.

Milli hâkimiyet olmazsa, Yunanla Amerikalının farkı ne?
Şehitlerimizden özür dileriz.

Musa ANTER
İleri Yurd Gazetesi
31 Ağustos 1959

Kımıl Başlıklı Yazımızla İlgili Olarak Basında Çıkan Yazılar

Diyarbakır'da Bir Gazete Kürtçe Şiir Yayınladı

Gazetede bir yazıda "Milli hâkimiyet olmazsa Yunan ile Amerikalının farkı ne Şehitlerimizden özür dileriz" deniliyor.

Diyarbakır'da yayınlanan "İleri Yurd" adlı gazete 31 Ağustos tarihli nüshasında Kürtçe bir yazı yayınlamıştır. Avukat Canip Yıldırım adlı bir şahsa ait gazetede Musa Anter imzasıyla yayınlanan yazı "Kımıl" adını taşımakta ve kımıl haşeresinden "Şark halkının ıstırabını, üzüntüsünü Kürtçe bir şiir ile ifade etmektedir.

Yazıda ayrıca "Şark halkının maruz kaldığı her zulüm ve afeti ancak müzikle ifade etmek imkânını bulduğu" iddia edilmekte ve kımıl mücadelesi konusunda ıstırabını ifade eden "bacı"ya da şu tavsiyede bulunulmaktadır:

"Üzülme bacı, seni süne ve sünmenin ıstırabından kurtaracak kardeşlerin yetişiyor artık..."

Yazıda Şark'ın "Asırlar boyunca iktidarların suizannı altında yaşadığı" da ileri sürülmektedir.

Gazetenin diğer bir fıkrasında da, İzmir'de vuku bulan bir hadise dolayısıyla "Amma ne İleri Yurd" şeklinde bir başlık altında "30 Ağustos Zaferi"ni ele alan Anter, 30 Ağustos Zaferi'nin bu yıl "ağız tadı olmadığını" ileri sürmekte ve şöyle demektedir:

"Milli hâkimiyet olmazsa

Yunanla Amerikalının farkı ne? Şehitlerimizden özür dileriz."

"Kımıl" gibi tabii bir konuyu ele alarak "Bütün şark illerinin asırlardan beri iktidarların suizannı altında olduğunu" iddia eden yazının yazısının sonunda "Bacı'yı "Kımıl"dan kurtaracak kardeşlerden" bahsederken neyi kastettiği anlaşılmamıştır.

Dün gece telefonla Diyarbakır Vali Muavini ile görüştük. Şiir ve yazıdan malumatı olmadığını söyleyen Vali muavini: "Gerçi bu gazetenin yazdıklarından bir bilgim yok. Fakat ilgileneneğim. Ancak aynı gazetenin mesulleri, benzer sebeplerle Savcılık tarafından takibata uğramışlardır" demiştir.

NOT: Bu yazı 4 Eylül 1959 tarihli Yeni Sabah gazetesinde haber şeklinde çıkmıştır. Ayrıca İleri Yurt Gazetesi'nin başlığı ile Kürtçe şiirin fotoğrafları da habere eklenmiştir.

Dil Meselesi Partiler Üstüdür

Diyarbakır'da çıkan İleri Yurd adlı gazete, Kürtçe bir şiir yayınlamış.

Şiirin adı "Kıml", kıml haşeresinden duyulan ıstırapı belirtiyor. Kıml'dan canı yanan baciya "Üzülme bacı seni süne ve sünmenin ıstırabından kurtaracak kardeşlerin yetişiyor artık..." diye öğüt veriyor.

Diyarbakır, Doğu'da bir ilimizdir. Türkiye sınırları içinde yayınlanan bir gazetede Kürtçe şiir çıkması mümkün olabilir mi diye soruşturmaya, şaşırmaya hakkımız yok. Çünkü Türkiye sınırları içinde Türkçeden başka diller de konuşuluyor. Öyle illerimiz, ilçelerimiz, bucaklarımız var ki Türkçe konuştuğumuz zaman bizi anlamıyorlar. Yaşlıları da gençleri de, okula giden çocuklar da Kürtçeyi, Arapçayı daha rahat konuşuyorlar. Son defa Almanya'ya gittiğimde çok hoş bir hikâye dinledim. Memleketimize gelen bir Alman gazeteci, doğu illerinde dolaşıyor. Almanya'ya dönünce Kürt meselesini ele alan bir yazı yazıyor. Almanya'daki temsilcilerimiz Alman gazeteci ile konuşup bu yazıyı neye dayanarak yazdığını soruyorlar. Cevap şu:

"Sizin istatistiklerinize dayanarak yazdım. Resmi istatistikleriniz Türkiye'de iki milyondan fazla Kürtçe konuşan olduğunu bildiriyorlar." Bu iki milyonun Kürtçeyi ikinci dil olarak konuştuğunu, diyelim Fransızca, Almanca, İngilizce yerine Kürtçe öğrendiklerini söyleyebilir miyiz? Söylesek kim inanır? Bu iki milyon vatandaş arasından şairler de çıkacak elbet. Duygularını düşüncelerini Kürtçe dile getirecekler. Bu şiiri niçin yazdınız, nasıl yazabilirsiniz diye sormayız, kızamayız. Çünkü onları Türkçe anlatmaya alıştırmış değiliz. Diyarbakır'daki olay bir sürpriz değildir bence. Yanlış bir tutumun, yanlış bir politikanın kaçınılmaz bir sonucudur.

Bir zamanlar bir 'Türkçe konuşmak kampanyası' vardı. Bu kampanya birden yavaşlayıverdi. Vatandaş istediği dili konuşuyor şimdi. Diyarbakır'da Kürtçe şiir yayınlanıyor, İstanbul sokakları, yazlık yerler, adalar yabancı bir memlekete benziyor. O ise vatan-

daş Türkçe konuş kampanyasında, vatandaşı Türkçe düşünmeye, Türkçe duymaya yöneltmek amacı vardı. Dil ayrılığından doğan ayrılıkları ortadan kaldırmak, birbirimize yaklaşmak, sinmek amacı vardı. Vatandaşı sevindirmek amacıyla bu kampanyadan vazgeçtik. Son yolculuğumda Balıkesirli CHP'liler bazı köylerde dil yüzünden oy alamadıklarını ileri sürdüler. Horasan ve Çerkez köyleri kendi dillerini konuşmak istiyorlardı. Biz CHP'liler, bu isteğe karşı idik. Bu yüzden oy alamadık, dediler.

Gel de "Ah bu politika!" diye öfkelenme. Bana kalırsa bu dil meselesinin partiler üstü bir dava olarak düşünülmesi lazım.

*Müşerref Hekimoğlu
Akşam Gazetesi
5 Eylül 1959*

Kendi Kendimizi Tenkid

Biz yazıp biz mi okuyacağız?

Doğu illerimizin birinin merkezinde çıkan bir gazete anlaşıl-maz sebeplerle Kürtçe bir şiiri neşrediyor. Aynı nüshada bir başka yazısında da müphem birçok manalara gelebilecek cümleler var. Bu nüshayı ele geçiren bir İstanbul gazetesi bahis mevzuu doğu iline telefon ediyor ve karşısına çıkan en büyük idare adamlarından birine meseleyi soruyor. Aldığı cevaba göre bu zat, gazeteyi gör-memiştir. Fakat hadise ile alakadar olacağını vaat etmektedir.

İnsaf edelim. Bu doğu ili İstanbul değil ki 20-30 gazete çıksın da insan meşgul bir gününde hepsine bakamasın. Sonra hadi ken-disi bakamadı, o il merkezinin zabıtası yok mu, adliyesi yok mu? Bunlar en büyük idare adamlarını günlük hadiselerden haberdar etmezler mi? İdare adamlarımız gazete okumazlarsa halkla, umumi efkarla teması nasıl muhafaza ve idare ederler? Memleketi nasıl görürler ve nasıl duyarlar? Gazeteyi yalnız iktidar partisi aleyhinde yazdığı zamanlarda ehemmiyetle tetkike tabi tutulan bir matbua saydıklarını sanmıyoruz.

Cumhuriyet Gazetesi
6 Eylül 1959

Türkçemiz

Doğu illerinden birinde çıkan bir gazetede, Kürtçe şiir yayımlanmış, bundan şikâyet ediliyor.

Evvela şiirden şikâyeti anlayamadım. Kürtçe veya İngilizce şiir güzel şeydir. Elverir ki kötü olmasın. Fakat bu Kürtçe şiirden şikâyetin sebebi, Türkçe çıkan bir gazeteye konulmasındanmış. Bu doğru olabilir. Ama sütunlarında, musikî bahislerinde İngilizce şarkılar gördüğümüz İstanbul gazetelerine ne buyrulur?

Hem bir gazete bulunduğu çevrenin umumi efkârına ayna olmaz mı?

Doğu illerimizden çoğunda konuşulan dil Türkçe midir? Ne diye Kürtçe şiiri yadırgayalım? Hikâye ve romanlarımızda Anadolu konusu hemen hemen şive taklidinden ibaret değil mi? Sokakta duyduğumuz satıcı naralarından, kim bir şey anlayabilir? Umumi yerlerde, hatta turistik yerlerde, yüksek sesle kaç dil konuşuluyor? Radyo spikerlerinin “sayın dinleyicilere” inandırıcı olmak isteyen edaları, değişik konularda konuşanların bozuk Türkçelerini ört. neyecek kadar sinsi ve itici değil mi? Parti hatiplerinin boğuk ve idgamlı nutuklarına ne diyelim? Sahte vaizlerin cehennem tehditlerinden farkı mı var? Öz Türkçeci torba torba şairlerinin alt alta koydukları satırlardaki kelimelerin kakışması, bilmedikleri dilden fıkra aparan yazarların cevizi kakan üslupları ile yarışmıyor mu? Sahnelerimizden ve yerli filmlerimizden duyduğumuz Türkçenin zavallılığı kulaklarımızı tırmalamıyor mu? Ya gazete ve duvar ilanlarında gördüğümüz Türkçe yanlışları? Resmi yazılardakiler? Bayan ve bay okuyuculardan dinlediğimiz şarkılardaki tüyler ürpertici bozukluklar?

Neden şikâyet ediyoruz? “Bir ayağında meshi var...” diye alay ettiğimiz vatandaşlar kendi dillerinde şiir yazıyorlar diye mi?

Hangi dilden yazsınlar? Etrafınıza bir kulak veriniz. Ziya Gökalp’ın savunduğu Güzel İstanbul Türkçesi yerine, kendinizi orta oyununda taklit ediliyormuş sanırsınız.

Fikret Adil

Yeni İstanbul Gazetesi 12 Eylül 1959

İstanbul'u Sorarsanız Laf Kıtlığında

Suçlu

Diyarbakır'da İleri Yurd adlı gazete Kürtçe yayın yapmış. Bununla da yetinmemiş 30 Ağustos zaferine dil uzatmış. Valiye bu ne iştir diye sormuşlar.

- Bilmiyorum meşgul olacağım, demiş.

Bir soru da benden:

Bu gazeteye kim kâğıt veriyor?

Kulaklarını çınlattım Muhsin'in.

Darülbedayi'nin alkolik bir kapıcısı vardı. Bu yüzden işten çıkarıldı ama uzun süre sokaklarda körkütük sarhoş dolaştı. Onu bir gün bu halde tiyatronun kapısında gördüm. Asabım bozuldu, Muhsin Ertuğrul'un odasına girdim:

- Yahu dedim günahdır, bu adama kim para veriyor? Muhsin, kendine has alçakgönüllü tavrına biraz da suçlu edası katarak mırıldandı:

- Ben veriyorum...

Selami İzzet Sedes

Ulus Gazetesi

19 Eylül 1959

Qımıl Hatî Lo Apo

İstanbul gazeteleri kıyamet koparıyor. Diyarbakır'da çıkan İleri Yurd Gazetesi bir şiir neşretmiş. Bakın küstaha. Genelevlere kadar "Welcome" diye Amerikan'ca yazılan memleketimizde, Kürtçe şiir garbîlik şerefimize dokunacak.

Diyarbakırlı gazete daha da ileri giderek şu satırları da yazmış:

"Bacı üzölme seni sünenin ıstırabından kurtaracak kardeşlerin yetişiyor artık."

Yazının bir yerinde de: "Milli hâkimiyet olmazsa Yurtanla Amerikalının farkı ne?" demekteymiş.

Koskoca İstanbul gazeteleri Rita Hayvord'un çapkınları, sarışın bombanın göğüsleri dururken milli hâkimiyetten, kımıl haşeresinden bahsetmek küstahlık değil de nedir?

"Kımıl"ı bahane ederek şarkın ihmal edildiğinden söz etmek, affedilir suç değil. Şark illeri asfaltla birbirine bağlandı. Her köyde üniversite, her mahallede doktor v. Köylü tezek değil, yüzde iki zamlı kok kömürü yakmakta. Değil kımıl, karasinek bile bulana mükâfat verilir. Bize inanmıyorsanız Radyo gazetesi şahidimizdir.

İleri Yurd gazetesi mesullerini, vatan cephesine ihanet suçundan idam etmek caizdir.

Cephe

Doğu, Suç ve Ceza

Diyarbakır'da yayınlanan "İleri Yurd" gazetesinin 31 Ağustos 1959 sayısında "Kımıl" başlıklı Kürtçe bir türkünün yayınlanması basının bir hayli dikkatini çekti. Adı geçen gazetenin yazdıklarını eleştirmeden önce Kürtçe yayınlanan türkünün ve makale yazarı Sayın Musa Anter'in ne demek istediğini açıklayalım. Yazı, asırlardan beri ihmal edilen Doğu'nun tabii afetlerle büsbütün perişan kaldığından bahsediyor. Ve bununla ilgili halkın dilinde dolaşan Kımıl türküsünü örnek olarak alıyor. Siverekli bir kız kıymıllı sade samanı kalan bir torba buğdayı çerçiye (işportacı) götürür. Çerçi buğdayın işe yaramadığını görünce, bu buğdaya karşılık mal veremeyeceğini söyler. Kızcağz da bu üzüntüsünü kıymıllı türküsüyle dile getirir. "Amca ne yapalım, kımıl geldi, biz fakirlerin buğdayını yedi. Sen de böyle dersin biz ne yapalım?" Olay kısaca bu. Şimdi basındaki yankılara geelim: Cumhuriyet gazetesi'nin üç yıldızlı "kendi kendimizi tenkit" başlıklı fıkrasında; "Doğu illerimizin birinin merkezinde çıkan bir gazete anlaşılabilir sebeplerle Kürtçe bir şiir neşrediyor. Aynı nüshadaki bir başka yazısında da müphem birçok manalara gelebilecek cümleler var... O il merkezinin zabıtası yok mu, adliyesi yok mu?" Bir kere türkünün yayınlanmasında anlaşılmayan hiçbir sebep yok. Yukarıda da belirttiğimiz gibi; bu bir ıstırapı dile getiren türküdür. O fıkranın yazarı zahmet edip doğuya giderse, pekâlâ Kürtçe türkü dinlemek imkânını bulabilir. Bir şeyi yasaklamak "O il merkezinin zabıtası yok mu, adliyesi yok mu?" demek kolay. Sen Türkçe öğretip Türkçe şiir söyletebiliyor musun? Asıl problem bu. Acaba bu susmalar, bu Doğu-Batı ayrımı yoktur demeler, problemi çözebiliyor mu? Hak getire! Dünya basını Doğu problemini çeşitli maksatlarla açıklarken biz daha böyle bir şey yoktur, deyip errar perdesini üstümüze çekiyoruz. Biz daha hala işin şiddet tarafına, zabıtaya adliyeye başvuruyoruz.

Bu konuda en insafli ve en iyi niyetle problemi çözümlemeye çalışan Akşam Gazetesi yazarı Sayın Müşerref Hekimoğlu'dur. Bu

yazı aynı zamanda Cumhuriyet gazetesine bir cevap teşkil ediyor. Bazı bölümlerini alıyorum. “Diyarbakır’da çıkan İleri Yurd adlı gazete, Kürtçe bir şiir yayımlamış. Şiirin adı ‘Kımıl’. Kımıl haşeresinden duyulan ıstırabı belirtiyor. Kımıl’dan canı yanan bacıya ‘Üzülme bacı seni süne ve sünmenin ıstırabından kurtaracak kardeşlerin yetişiyor artık...’ diye öğüt veriyor.

Diyarbakır, doğu’da bir ilimizdir. Türkiye sınırları içinde yayınlanan bir gazetede Kürtçe şiir çıkması mümkün olabilir mi diye soruşturmaya, şaşırmaya hakkımız yok. Çünkü Türkiye sınırları içinde Türkçeden başka diller de konuşuluyor... Bu iki milyon vatandaş arasından şairler de çıkacak elbet. Bu şiiri niçin yazdınız, nasıl yazabilirsiniz diye soramayız, kızamayız. Çünkü onlara Türkçe şiir yazmayı öğretmiş değiliz.”

Bu probleme çok güzel eğilen Sayın Hekimoğlu, en az Doğulu kadar içten duygulanmış. Kendilerine teşekkürler ederiz. Cumhuriyet gazetesinin birden patlak veren acayip bir olaymış gibi bu konuyu ele alınıp zabıtaya, adliyeye işi dayamasını, yine Sayın Hekimoğlu’nun kalemiyle cevaplayalım: “Diyarbakır’daki olay bir sürpriz değildi bence. Yanlış bir tutumun, yanlış bir politikanın kaçınılmaz bir sonucudur.” Bizler de aynı kanıdayız. Cumhuriyet gazetesinin sayın üç yıldızlı yazarı bilmem ne buyurur buna? Aynı nüshada birçok manalara çıkan (!) fıkraya gelince; düşmanın İzmir’e dökülüğü ile döviz kaçakçıları Amerikalı çavuşlar için, Amerikan Heyeti’nin adliye makamlarında tahkikatta bulunmasının nasıl telif edilebileceğini belirtiyor. Ve bu kadar yanlış politika yüzünden yarının acı çıkmazlarına düşeceğimizi ikazda aziz şehitlerimizden özür diliyor. İzmir Olayı’nı daha acı dille yazan fıkraçılar karşısında neden sus-pus oldular. İşte açık bir örneği: Akşam Gazetesi sayın yazarı Aziz Nesin -haklı olarak- yazdığı “paran kadar konuş” adlı fıkrası!.. Birkaç cümle alalım bu fıkradan: “Amerika konuşmaktadır. Ne kadar? Parası kadar.”“1946’da böyle başlayan Amerikan sevgisi 1959’da İzmir’deki sonucu vermiştir.” Amerikalılar o borçların faizlerini çoktan almaya başladılar. İzmir’deki Amerikan tahkik heyeti, aldığımız dolarların faizlerinden biridir.”

Yok, eğer fikirler, duygu ve düşünceler salt o talihsiz bölgeden çıkmıştır diye üvey evlat muamelesine tabi tutuluyorsa ona bir şey diyemeyiz tabi.

Son olarak Ulus gazetesi sayın yazarı Selami İzzet Sedes'in suçlu adlı fıkrasına geelim: Şöyle diyor, Diyarbakır'da İleri Yurd adlı gazete Kürtçe yayın yapmış... Valiye bu ne iştir diye sormuşlar.

- Bilmiyorum meşgul olacağım, demiş.

Birkaç soru da benden:

- Bu gazeteye kim kâğıt veriyor?

Ve kendine yaraşır güzel bir anısıyla fıkrasını bitiriyor. Oldu olacak birkaç soru da biz soralım Sayın Sedes'e:

- Doğu'yu bizzat gezip gördüler mi? Hiç olmazsa Yaşar Kemallerin, Fikret Otyamların Doğu'ya ait röportajlarını; şair Yağcıoğlu'nun Anzelha'sını, E. Behzat Lav'ın Mağara Adamı'nı tetkik buyurdular mı? Ve şimdi yanlış bir politikanın sonucu olarak Doğu'da Erivan, Bağdat, Mısır radyolarının yaptığı Kürtçe yayınlardan, Türk mahkemelerinde vatandaşların dertlerini Kürtçe anlatıp tercüme edildiklerinden haberleri var mı? Ve Sayın Sedes bilse idi, böyle tepeden inme "bu gazeteye kim kâğıt veriyor" demezdi. Herhalde İleri Yurd Gazetesi'nin kâğıtlarını Moskova ya da Hotanto temin etmiyor. Ve herhalde bu gazete meşru yollarla çıkıyor. Türkçe öğrenim layıkı ile tatbik edilmiyorsa o bölge halkı ne yapsın? Hem Türkçe öğretilmiyor hem de Kürtçe konuşma, türkü söyleme deniyor ve sonra da bir türkü gazetede yayımlanınca kıyametler kopuyor. Neticede yine Doğulu suçlu çıkıyor. Bu kadar acayip bir yargı olamaz. Yirminci asırda ağızlara kilit vur, ya Türkçe konuş veya sus demek nasıl oluyor? Birleşmiş Milletler Evrensel Deme-cini kabullenmiş bir devlet için bu nasıl reva görülür?

Bu olay Neron'un ettiklerini hatırlattı bana. Malum Neron üstün buluşu ile Roma'yı yakıp yeniden yapıv~ecek. Ve Roma yakılıyor... Halk perişan ve durumdan hoşnut değil. Halk suçluyu istiyor. Suçlu kim? Gelsin beri masum Hristiyanlar ve gelsin çarmıhlar. Suçlunun cezası veriliyor böylece. Ama tarih böyle mi diyor? Hayır. Şimdi bu metodu Doğu'ya uygulayalım. Doğu ihmal

edilmiş midir? Evet. Suçlu kim? Doğulu! Bunca asır gelmiş geçmiş hükümetlerin, politikacıların suçu yok mu? Asla. Bakalım tarih ilerde ne diyecek? Sayın Sedes ve Cumhuriyet gazetesi'nin üç yıldızlı fıkracısı doğu problemi; bir gazetenin kâğıdını kesmek, işi zabıtaya, adliyeye bırakmakla halle çalışıyorlar. Bu onların bileceği iş. Ama biz kendilerine doğuyu iyi gören birer gözlük tavsiye edeceğiz şimdilik.

“Anadolu’yu palavrasız, baştan başa sevmek lazım.”

Turgut Akın
Forum Dergisi
Ankara
9 Ekim 1959
Cilt XII sayı 133

Fıkralar

**İleri Yurd Gazetesi'nde "Amma Ne İleri Yurt" Genel Başlığı
Altında Kımıl Meselesi İle İlgili
Çıkan Bazı Fıkralarım**

“Mademki Lozancıyız”

Bu ürkek sütunlarda, ara sıra muhitten bir iki sözü aynen nakletmemiz dedikodu mevzuu oldu.

“Nasıl olur efendim Kürtçe yazıyorlar?”

Bakın nasıl olur sayın dedikoducular!

Lozan Barış Antlaşması, 24 Temmuz 1923:

“Madde 39...bilimum Türk teb’asının, hususi ve ticari münasebetlerinde, dil, matbuat ve neşriyat hususlarında, umumi içtimalarda, istediği lisanı kullanmalarına karşı hiçbir kayıt konulmayacaktır.”

Oldu mu?

M. ANTER
İleri Yurd Gazetesi
4 10 Temmuz 1959
Sayı 467

Selami İzzet Sedes

Selamûn aleykûm ya ehlel kubur. Hala inanamıyoruz, sayın mı diyelim merhum mu? İnanın ki 13.9.1959 tarihli Ulus gazetesinde aleyhimize yazı yazan Selami İzzet Sedes'i ölmüş biliyorduk. Fakat sağlamış, hayret!

Kaçın kurası?

Ama öyle sağlık neye yarar? Sultan Hamit de ölmeseydi o da öyle sağ olurdu.

Zahar bu kefaretni çekiyor...

*M. ANTER
İleri Yurd Gazetesi
18 Eylül 1959
Sayı 524*

Ulus

Allah herkesin kalbine göre versin diyoruz ama hani, Ulus Gazetesi'nin her kapanışında sızlayan kalbimizle, onun bizi kapatmak için çarpan kalbine bak.

Şimdi Bektaşî ağzıyla desek ki: Yarabbi bu iki kalbe göre yaptığın "imkân" tevzi bu mudur?

Diyarbakır Valisi bile bundan güzel ilan tevzi ediyor...

M. ANTER
İleri Yurd Gazetesi
19 Eylül 1959
Sayı 525

Teşekkür Ederiz

Adı üstünde bu şerefli yerin:

Ödemiş.

Cidden ödedi.

Senelerden beri parçalanmış kalplerimizden çıkan feryatları hangi garblı gazeteci duydu ki? Biz kardeşlik ve insanlığın şarkı, garbı olmaz deyince kötü kişi sayılıyoruz.

Ama şimdi Ödemiş'te çıkan "Cephe" adlı bir gazete bizim bu davamızı teyid ettiği gibi şerefli ismini de şerhetmiş oluyor.

Cephe

Ne harp ne vatan cephesi, insanlık ve kardeşlik cephesi.

M. ANTER

İleri Yurd Gazetesi

22 Eylül 1959

Sayı, 527

Bit

Bizim milli hayatımızda bitin kendine göre bir önemi, bir yeri vardır. Adeta bir “evcil” hayvan bir “kümes” hayvanı kadar bize yakındı. Yüzyıllardan beri beraber yaşadığımız halde yekdiğerimizi kırmamışız. Aksine o bizden “geçinmiş”, biz de onunla iftihar etmiştik. “Bit yiğitte bulunur” atasözü boşuna söylenmemiştir.

Tababette, bazı hastalıkların teşhisi işinde bitin çok önemli bir rolü olmuştur. Mesela bu hususta tarihe geçmiş enteresan vakalardan biri şöyle cereyan etmiştir:

Kanuni Sultan Süleyman Han, Kızı Mihrimah Sultanı vezirlerinden birine vermek istemiş (herhalde Diyarbekir Valisi Melik Ahmet Paşa olacak), fakat rakipleri, “Paşa cüzzam illetine müteladır” diye şaya çıkarmışlar. Bunun üzerine Padişah, paşa gücenmesin diye gizli olarak bir hekim vasıtasıyla “sıhhi müşahede” altına aldırıyor. Lakin bu sıkıcı müşahedenin, uzun zaman sürmesine meydan kalmamış, müşahedeye memur edilen hekim, paşanın “şerefiyle mütenasip” bir bitin paşayı boynundan emmekte olduğunu görmüştür. (Bak, Murat Bey Tarihi, cilt 3). Bunun üzerine hekim, hemen müjdeyi padişaha yetiştiriyor ve paşanın cüzzamlı olmadığı meydana çıkıyor. Çünkü “bit” cüzzamlılarda bulunmazmış.

0 zamanın bir şairi bu hadiseyi şöyle dile getiriyor:

Bir kişinin bahtı tali ola yâr

Kehlesi dahi anıtı işe yarar

Bit, cidden çok temiz bir hayvandır. Hiç kir tutmaz. Mesela şimdi yattığım “hücre”de bitten başka beyaz bir el kalmamış, desen yeri-
dir. Zaten bu üstün vasfından dolayı Doğu Anadolu dilinde bitin adı “spî” yani beyazdır. İşte biz bitlerimizle bu kadar anlaşıp iken Avrupalılar gelip bu işe de burunlarını soktular. Avrupalıların 1908’de bize “müsavat-adalet uhuvet- i” empoze etmelerinden sonra, müslim ve gayrimüslim softalarımız, tersine birbirlerini nasıl yemeye başladılarsa, tıpkı onun gibi, yine Avrupalıların 1945’te verdikleri DDT yüzünden de bitlerimizle bozuştuk. Daha önce halk iyi kötü temizlik için bir şeyler yapardı. Fakat şimdi hep beynelmilel anlaşmalarla

temizlenmeyi bekliyor. Frengin taktığı hep böyledir. Bize her şeyi gösterir yarı yola kadar da götürür.

Fakat mutlaka orada bırakır. Uhuvvet-Adalet Müsavat-Cumhuriyet- Demokrasi ve DDT’de olduğu gibi. Yarıda kalan bu tedbirlerin çok büyük mahzurları da vardır. Mücadele edilen unsur kısa zamanda muafiyet kazandığı için, kolay kolay bertaraf da edilemiyor. Bu küçücük hayvan cidden birçok büyük işe yarıyor. Mesela ben bu sefer hapse girinceye kadar böyle “velut” olduğumu bilmezdim. Kırk yılda ancak üç çocuğum olduğu halde, birkaç aylık hapis hayatımda milyonlarca bit doğurdum. Eee, nasıl doğurdun diye sormayınız. Adem nasıl Havva’yı doğurdu veya Maryem ne şekilde İsa’yı doğurdu ise, ben de öylece doğurdum. Göğsümden ve kaburgamın arasından. Hakikaten hep orada bulurdum bitlerimi. Ancak şu doğum işinde şu noktayı iyice anlayamadım. Hadi, Hazreti Adem, Hazreti Havva, Hazreti İsa, Allah’ın nefesinden, nurundan ve ruhundan halk oldular, ya benim bitlerim? Bu hususta tek bir ihtimal düşünüyorum: Belki de polisin ya da Milli Emniyetin ruhundan. Şimdi bizde adeta milli olan bu servet varken, bir takım hayali ve muhal kazançlar peşinden koşacağımıza, bitlerimizden bir şey çıkarmayı düşünürsek daha realist hareket etmiş olmaz mıyız? Bu husustaki çalışmalarımızın muvaffakiyetle neticelenmesi halinde, milletçe milyoner olmak işten bile değil. Hem o vakit büyüklerimiz de “temel atma” hususunda tatmin edilmiş olacaklar. Çünkü hemen her köyde fabrika açmak imkânı olacaktır. Mesela bugün İsviçreliler (Wander) damar sertliğinde kullanılan ve dünyanın en pahalı ilacı olan “Onsielien”i “sülük” veya “ziro” dediğimiz hayvancığın beyninden yapıyorlarmış. İsviçrelilerde belki sülük çoktur, bunu yapıyorlar. Biz de pekâlâ “tífüs” hastalığına karşı bitlerimizi düşünebiliriz. Gerçi bitte beyin çok azdır denilebilir. Amma bizde bitin kendi mebzuldür. Burada biz, keyfiyete değil, kemiyete bakacağız. Hem de bitte beyin az olduğu iddiası bir laboratuvar tecrübesinden ziyade, hayvancığının haleti ruhiyesine göre verilen bir hükümdür. Çünkü düşünülüyor ki şayet bitte beyin çok az olmasaydı, gelip, bu kuru

sarı benizli, kansız Anadolu insanını saatlerce sömürüp, zar zor karnını doyuracağına, gider Amerikanlının kan fışkıran ensesine yapışır, saniyede kene gibi şişerdi.

Ama kim bilir belki o da bizim gibi “Vatan” diye çile çekiyordur zavallı...

M. ANTER

Askeri Tevkîfevi 38 Nolu Hücra 6 Şubat 1960

Bir Müşahedem

Birçok sahalarda şarka kötülükleri dokunan Celal Bayar'ın en son menfi icraatı 1959'da Diyarbakir'de açılmasına karar verilen Maarif Enstitüsü'nün açılmasından vazgeçilmesi için Tevfik İleri'yi tahrik ve teşvik etmesi oldu. Aradan ancak bir ay geçmişti. Neron'un Roma'yı yakıp tahrip ettikten sonra, zevklenmek için yaptığı temaşa kabilinden Celal Bayar da Tevfik İleri'yi yanına alarak enstitüsüz Diyarbakir'i görmeye geldi.

Diyarbakirli olmayan reisiyle şehri değil, DP'yi temsil eden belediye bu teşrif sebebiyle muazzam külfetler ve masraflar ihtiyar etti. Şehrin teknil nakil vasıtalarına el kondu ve bedava olarak, işsiz güçsüz insanlar saatlerce havaalanına taşındı. İbret-i alem için ben de gittim. Bayar ve İleri uçaktan inince şark türü muazzam bir koç ortaya getirildi. Bayar'ın haki payına kurban edilecek koçtu bu koç... Ben, oradaki insanlardan daha manalı bulduğum için hep o zavallı hayvana baktım. Şaşkıncı koçumuz. Kime ve niçin kurban edilecekti anlamamıştı. Bir aralık gelen misafirlerin yüzüne baktı ve: Size kurban ha! der gibi bir hareketten sonra belediye reisine döndü. Eğer utanma ve üzüntüden ağzı kurumuş olmasaydı, mutlaka reisin suratına tükürecekti.

Benimle de göz göze geldi, melül gözlerinde şu ifade vardı:

“Bunlara söyle (belediye erkânını kastediyordu) ayıp vallahi, korktuğumdan değil. Beni parça parça edin; surun arkasına atın; köpekler beni yesin, ama Diyarbakır köpekleri olsun.”

Muhakkak ki cennetten Cebrail vasıtasıyla Hazreti İbrahim'e sunulan ilk mukkades kurbanın bahtıyarlığı ölçüsünde bedbaht olan bu şark koçunun solmakta olan şerefli gözlerinden en son şunları okudum:

“Kanım size haram olsun Allahu ek....

Sözlerini bitirmesine kasabın şerefsiz bıçağı mani oldu.

“O”nun yerine ben tamamladım:

...berr’

M. ANTER
27 Ağustos 1959

Yazıklar Olsun Ulus'a

33'lerin, 103'lerin ve daha bilmem kaç binlerin ahfatlarının fer-yat ve lehçelerine Ulus elbette tahammül edemeyecektir. Bizim nereden kâğıt temin ettiğimizi öğrenmek isteyen Ulus'a, 1950 se-nesine kadar kimlerin reyî ile iş başında kaldıklarını soralım? Ya-zıklar olsun, büyük bir ilim ve fikir kadrosuna sahip olması gereken Ulus Gazetesi hâlâ anayasamızın ve Lozan Antlaşması'nın ruhuna nüfuz etmemiştir.

Asırlar boyunca bu vatanın harimi ismetine göz dikmiş ve zaman zaman tecavüzde bulunarak milyonlarca- sakini şehit etmiş diğer ırk, dil ve mezhep mensupları anayasamız ve Lozan Antlaşması'nın insanca herkese tanıdığı hakka dayanarak kendi lehçeleri ile çeşitli yayın yapmalarına kılını tepretmeyen Ulus'un yazar ve idarecileri asırlardır bu memleket ve millet için kahra-manca çarpışmış ve zaferden zafere koşmuş, biz 33'lerin, 103'lerin ve daha bilmem kaç binlerin ahfatla- n lehçesi ile küçük bir şiirin yayınlanması için tekrar bu vatan sathında kardeş kasaplığını ih-dasa çalışıyor.

Geçene mazi derler, anlıyoruz, zihniyeti aynı amma bereket versin idare aynı değil.

M. ANTER
İleri Yurd Gazetesi
11 Eylül 1959

**“Kıvıı Davası” Bilgi kişi Raporu
Toplu Basın Mahkemesi’nin Kararı**

Bilirkişi Raporu

İstanbul Toplu Basın Mahkemesine:

Diyarbakır Toplu Basın Mahkemesinin 959/1 sayılı ve 7.11.1959 tarihi talimatı üzerine Diyarbakır'da münteşir (İleri Yurt) gazetesinin 31 Ağustos 1959 tarihli nüshasında çıkan (Kımlı) ve (30 Ağustos) başlıklı yazı ve fıkranın tetkiki ile milli duyguları zayıflatmak maksadı ile propaganda yapmak, devletin siyasi itibarına dokunabilecek, halkın devlete karşı beslediği itimat ve emniyeti sarsabilecek ve ammenin huzur ve sükûnunun bozulmasını tevhit edebilecek şekilde neşriyat mahiyetinde olup olmadığının tetkiki hususunda bilirkişi seçildiğimizden gerekli tetkikatı yaptık:

“Kımlı” başlıklı yazı, şark halkının asırlardan beri maruz kaldığı zulüm ve afetlere karşı şikâyet ve tenkit mahiyetindedir. Bu afetlerin sonuncusu olarak kımlı haşeresi ele alınmış ve onun mahsulâta verdiği zarar belirtilmiştir. Kanaatimizce bu tenkit yazısı devletin siyasi itibarına dokunabilecek mahiyette olmadığı gibi halkın devlete karşı beslediği itimat ve emniyeti sarsabilecek veya ammenin huzur ve sükûnunun bozulmasını tevhit edebilecek mahiyette de değildir. Zulüm ve afetlerin izalesine çalışmak bilakis halkın devlete karşı beslediği itimatı arttıracaktır. Bu tenkit yazısının milli hisleri zayıflatmak için propaganda mahiyetinde olduğunu söylemeye imkân vermemekteyiz. Zira Kürtçe bir şiir neşretmek muhakkak Kürtlük- Türklük ayrılığını müdafaa manasına gelmez. Milli histen maksat vatanperverlik Türk vatandaşı olabilir. Bir bölgenin çocukları kendi bölgelerine en faydalı vatandaşlar olacağından Şark Bölgesi insanlarına (seni kalkındıracak kardeşlerin yetişiyor) mealinde sözler söylenmesi, aynı vatan içinde de mümkündür. Kaldı ki aynı nüshadaki (30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlandı) başlıklı yazıda gazetenin kullandığı dil Kürtlük- Türklük ayrılığı güdülmediğini, Türk vatanını bir bütün saydığını göstermektedir.

30 Ağustos başlıklı fıkraya gelince bu yazıda Amerikalı çavuşların İzmir'de işledikleri kaçakçılık suçlarının tahkikatını Ameri-

kalıların yapması tenkit edilmekte ve bu hareketin Milli Hakimiyete aykırı olduğu iddia olunmaktadır. Bu yazı da tenkit mahiyetinde olup suç teşkil etmediğı kanaatindeyiz. Bu yazı milli hisleri zayıflatıcı değil, bilakis takviye edici mahiyettedir.

Keyliyeti saygı ile arzederiz,

11.12.1959

Bilirkişi

Ord. Prof. Hüseyin Naili Kubalı

İmza

Bilirkişi

Prof. Nurullah Kunter

İmza

Bilirkişi

Doçent Sahir Erman

İmza

ASLININ AYNIDIR

27.2.1960

TC Diyarbakır Toplu Basın Mahkemesi

Esas No: 959/7

Karar No: 960/1

C.M.U. No: 959/961-381

Reis: Ahmat Akan 7898

Hakim: Ali Katip Kilis 10448

Hakim: Ahmet Bilkin 10984

C.M.U.M: Selahattin Uğur 12299

Kâtip: Hüsnü Kaya

Davacı: H.U.

Maznunlar: Diyarbakır İleri Yurt Gazetesi yazı işleri müdürü
Avukat Şahap oğlu 1341 doğumlu .Canip Yıldırım

Diyarbakır İleri Yurt Gazetesi fıkra muhariri Anter oğlu Fazile'den doğma 1336 doğumlu Musa Anter Devletin siyasi itibarına dokunabilecek ve halkın devlete karşı beslediği itimat ve emniyeti sarsabilecek ve halkın ve ammenin huzur ve sükûnunu bozmasını tevhit edebilecek neşriyatta bulunmak.

Suç Tarihi:31. 8.1959

Milli duyguları zayıflatmak maksadıyla neşren propaganda yapmak ve devletin siyasi itibarına dokunabilecek ve halkın devlete karşı beslediği itimat ve emniyeti sarsabilecek ve halkın ve ammenin huzur ve sükûnunun bozulmasını tevhit edebilecek şekilde neşriyatta bulunmak suçundan maznun Canip Yıldırım ve Musa Anter hakkında Diyarbakır C.M.U. liğinin 7/9/1959 tarih ve 961/381 sayılı iddia-
namesi ile mahkememize dava açılmakla maznunlarla vekillerinin
giyaplarında yapılan açık duruşma sonunda:

Gereği Düşünüldü: Hukuk Fakültesi Profesörlerinden Hüseyin Nail Kubalı, Nurullah Kunter ve Doçent Sahir Erman imzalı 11.12.1959 tarihli raporda Kımıl başlıklı yazının devletin siyasi itibarına dokunacak mahiyette olmadığı gibi halkın devlete karşı beslediği itimat ve emniyeti sarsabilecek veya ammenin huzur ve sükûnunun bozulmasını tevhit edebilecek mahiyette de olmadığı,

zulüm ve afetlerin izalesine çalışmak, bilakis halkın devlete karşı beslediği itimadı arttıracığından, bu tenkit yazısının milli hisleri zayıflatmak için propaganda mahiyette olduğunu söylemeye imkan bulunmadığını, zira Kürtçe bir şiir neşretmek muhakkak Kürtlük-Türklük ayrılığı müdafaa manasına gelmeyeceği, Milli histen maksat vatanseverlik duygusu olup Kürtçe konuşan ve yazan vatandaşların da iyi bir Türk vatandaşı olabileceği ve bir bölgenin çocukları kendi bölgelerine en faydalı vatandaş olacağından şark bölgesi insanlarına seni kalkındıracak kardeşlerin yetişiyor mealinde sözler söylemenin aynı vatan içinde de mümkün olduğu, kaldı ki aynı nüshadaki (30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlandı) başlıklı yazıda gazetenin kullandığı dilde, Kürtlük-Türklük ayrılığı görülmediğini vatanın bir bütün sayıldığını göstermekte olduğunu ve 30 Ağustos başlıklı fıkrada Amerikalı çavuşların İzmir’de işledikleri kaçakçılık suçlarının tahkikatını Amerikalıların yapmasını tenkit etmekte olup bu hareketin Milli Hakimiyete aykırı olduğu iddia edildiği ve bunun da tenkit mahiyette olup suç teşkil etmediğini bu fıkranın dahi milli hisleri zayıflatıcı değil, bilakis takviye edici mahiyette olduğunu bildirdiklerinden iddia olunan yazılarda suç unsuru görülmemiş olduğundan uygun istek veçhile her iki maznunun müsnet suçlardan BERAATLERİNE temyizi kabil olmak üzere C.M.U.M.nin huzurunda maznunlar ile vekillerinin gıyaplarında 28.1.1960 tarihinde ittifakla karar verildi. 28.1.1960

Reis 1898 Hakim 10448 Hakim 10984 Katip

İş bu hüküm süresi içinde temyiz edilmemek suretiyle kesinleşmiştir ve aslının aynıdır.

1. 3. 1960

Başkatip

Şark'tan Manzaralar

1

Pirin Diyarı

Piran veya Dicle dediğimiz şirin kasabamız hâlâ mahcup bir kahraman gibi duruyor. Yeni hayatına alışmadığı belli. Cesaret kokuyor. Kaza ama kazara kaza. Halk idareyi idare ediyor. Nitekim bugün kaymakam, mal müdürü, jandarma kumandanı, hükümet tabibi ve sağlık merkezinde doktoru yoktur. Buna mukabil, üç siyasi parti var. Adamın biri (herhalde çok haksızlığa uğramış olmalı) üstüne kocaman bir terazi resmedilmiş CKM Partisi'nin levhasını dükkânının kapısına asmıştı. Burası CKMP'nin İlçe Merkezi idi. Halkın çok korktuğu şeyh DP'li olmasına rağmen gittiğimiz gün bir ocak kongresi için oraya gelen Diyarbakır CHP İl Başkanı riyasetindeki heyete çok sevgi gösterildi. DP'nin işleri tıkırında olduğu için bir faaliyet gösteremiyordu. Çarşı pazara gittik, orta yaşlı Türkçe bilmeyen dükkânında müşteri beklemekte olan bir adamla konuştum. Bu adam Zaza Kürdü idi ama Kurmanci de biliyordu.

“Ax beg, got; bira bi bira didin kuştin ev di pênc salan de nozde mêt hatin kuştin. Kes deng naki, reisi partiya ne ü bi vi hawi Feqir ü fuqara didin kuştin û ku sax diminin jî muhacir dibin. Seqet meqetên wek min jî li van rastan dimînin.” Ah bey, kardeşi kardeşe öldürtüyorlar. Beş senede on dokuz erkek öldürüldü kimse ses çıkarmadı. Çünkü parti reisleri manidir. Bu suretle fakirlerin bir kısmı öldürülüyor, sağ kalanlar da muhacir olup memleketten kaçıyorlar. Ancak benim gibi sakatlar ortalıkta kalıyoruz.”

Derya adam Burhan Felek böyle icmal yapamaz.

Kimse acımıyor mert Piranlıya. Victor Hugo'nun “Damgalı Adam”ı gibidir.

M. ANTER
İleri Yurd Gazetesi
19 Ağustos 1959

Ji Bo Xwedê Sedeqakê

Geçen gün ben de kahveye gittim. Hani mütevazı olsun halk arası olsun diye harabe çarşı semtini seçtim. Gelgelelim burası Diyarbekir'in en yüksek noktası imiş. Kahvenin bulunduğu tepeden Diyarbekir'in her tarafı görünürmüş. Bu kahve Kör Sido'nun kahvesidir. Diyarbekirliler iyi bilirler. Buranın kahveye benzer bir yanı yoktur, düpedüz sokak. Üstü ipten yapılmış bodur sandalyelere oturmuş çay içiyorduk. Bir piri fani, elinde sopasıyla rastgele geliyordu. Az daha bize çarpacaktı. Çok kişi yardım için değil de çarpmasın diye yola koyuyorlardı. Gözleri görmüyordu zavallının. Sanki kimse duymasın diye mahcup mahcup.

“Ji bo Xwedê sedeqakê” diye dileniyordu. “Allah için bir sadaka.” İhtiyarın tavrında bir efendilik vardı. Belliydi ki, ona da şark feleği çarpmıştı. Halinde bir çekingenlik, bir utanma fark ediliyordu. Belki de korkuyordu. Hani dilenmek de yasak ya ondan olacak.

-Merhaba Mamo; dedim.

- Merheba ez xulam, dedi.

Türkçe bilmiyordu. Nerelisin amca diye Kürtçe sordum. Dertli adam kimsesi kalmamış, bir harabede kalıyormuş, bir oğlu varmış ama:

- Sebîkî min hebû, ma kur bû? Egîdek bû; sala heraketê ew jî kuştin.

O di dû wi re jî diya wî mir û tu min jî dibini, Xwezî ez jî bim-rama! Teselli vermek için mi ne, ben de anlayamadım. Yanımdaki arkadaş sordu:

- Kalo îdara te çawa ye? “İdaren nasıldır?”

- Hema li xwe binêrin hûnê min jî hîn bibin.

Evet, siz gençsiniz ve gözünüz görüyor, kendinize bakın, benim idaremi de öğrenirsiniz” diyordu baba. Beraber çay içtik. Hakim olmadığı cebine de birkaç kuruş para koyduk. Ded kalktı ve gitti.

İşte Diyarbekir'in bu en yüksek yerinden, insanlığın bu en alçak tablosunu seyrettik.

M. ANTER

İleri Yurd Gazetesi 16 Haziran 1959

Ben ve Dicle

Geçen gün Dicle kenarına gittim, adeta konuştuk.

Gür ve feyizli suları çöllere akıyor. Biricik istifade, kenarına kavun ve karpuz yetiştirmek için açılan mezar biçimindeki çukurlardı.

Ve benim şimdiki işim de böyledir.

O “gümbürtü” ile ben ise “ah ve and”la bizi bu hale sokanlara intizar ettik.

M. ANTER
İleri Yurd Gazetesi
11 Ağustos 1959

Yakışmıyor ki...

Gerçi Diyarbekir’de insanı verem eden meseleler çok ama bil-hassa şu “Kürtçe” dilenenler insanı kahrediyorlar. Çünkü ne lisan ne de tipleri bu lanet sanata müsait değil.

Geçen gün biri bana:

- Xwedê ji te razî be çend qurûşa. “Allah rızası için birkaç kuruş” deyince kendisine çıkıştım:

- Kuro ma ne şerm e, çima tu parsê diki? “Ulan ayıp değil mi, neden dileniyorsun?”

Adam beni müşkül durumda bırakan şu cevabı verdi:

-E, ezê çi bikim tu dibîni li welêt ji xorta re şixul tune, ê wek min wê çi bikin, cemaatek me wek a filla tune ye û hukümet jî guh nade me. Ji me re ya mirin ya birayê mirin parse’ dimine. “Ne yapayım, görüyorsun ki memlekette gençlere iş yok; benim gibiler ne yapsın. Hıristiyanlar gibi bir yardım cemaatımız de yoktur. Hükümet de bize kulak asmıyor. Bu durum karşısında bize ya ölüm ya da ölümün kardeşi olan dilencilik düşüyor.”

Bilmem ki bu filozof ve derviş şark dilencisinin sözlerine bir şey ilave etmeye gerek var mıdır?

*M. ANTER
İleri Yurd Gazetesi
15 Ağustos 1959*

Harap ve Sefil Dese...

Lice, Hine, Piran, Ergani, Çermik ve Çüngüş'ü gezdikten sonra 28.7.1959 gecesi radyo gazetesini dinledim. Yorumcu dedikleri adamın gerile gerile:

- Bugünkü mürrefeh ve mamur Türkiye... demesi beni şaşırttı. Allah, Allah! Bu gezdiğim yerler "Türkiye" sayılmıyor mu?

*M. ANTER
İleri Yurd Gazetesi
30 Temmuz 1959*

Baytar mıyım?

Adamın adı çıkmasın ama çıktıktan sonra da çıksın. Bir kuş* yazdım olmadı. Bir böcek** yazdım hiç olmadı:

Şimdi köpek ve inekten dahi korkuyorum.

Ya adam yazsam? Allah korusun!...

*M. ANTER
İleri Yurd Gazetesi
11 Eylül 1959*

* Yarasa başlıklı fıkralar yazdım, tevkif edildim ve mahkemelerde süründürüldüm.

** Kımdan çok çektim.

Kımıl

On senedir “süne” ile bu memleketi sünenler dururken, kaba-
hat bende imiş gibi “Kımıl” için yakama yapışıyorlar.
Allah yarabbi sen bilirsin.

M. ANTER
İleri Yurd Gazetesi
15 Eylül 1959

Mantık

Kürtçe bir şiir yazdık diye koparılan yaygarayı gördünüz. Efendim ekalliyet değilmişiz.

Peki, ekalliyet kadar hakkı olmayan ekseriyeti ben ne yapayım?

*M. ANTER
İleri Yurd Gazetesi
16 Eylül 1959*

Çerçi-Attar

Bugünkü şarkın attarını (çerçi), İslam tıp tarihinde bir nevi eczacı olan muhterem Ettar (Aktar)'dan ayırmak lazımdır. Şarkın bugünkü attarı, sömürücülerin son halkası haline gelmiştir. Avrupalıların Afrika halklarına, insanlarına kıymetsiz incik boncuk vererek onların elindeki kıymetli mahsulü çekmesi ne ise attarın da şarkta yaptığı odur. Aynı zamanda hile-i şeriyenin de icracısıdır. Attarlar, bir yandan faiz haramdır, diye telkin yapıyorlar, bir yandan da cahil halkın mahsulünü olgunlaşmasından bir-iki ay evvel % 500 faiz hesabı ile alırlar. Halk hâlâ selef ve rıba teraneleriyle uğraşır durur.

Bu çerçiler, şehirde oturan istismarcı burjuvaların (bajarilerin) av köpekleri durumundadırlar. Ölmüş eşek ararlar ki, nallarını çıkarsınlar.

Köylü fakirine, şehirden getirdikleri tebeşir tozunu DDT diye satarlar, şehir fakirine de baharda kış derelerinde meydana gelen yosunları götürüp yün diye satarlar.

İşte Siverekli kızımızı ağlatıp buğdayını kabul etmeyen çerçi amca bunlardan biridir.

M. ANTER
6 Haziran 1962

Şark Tütünleri

Şark tütünleri hakkındaki hükümetin tahripkar politikası fasılasız ve aynıdır. Çok üstün olan tütünlerimizin ya ekimine müsaade edilmiyor veya halk ekmesin diye kabak fiyatına satın alıyorlar.

Muş ve Bitlis'te gördüm: Kilosu 5 – 6 liraya alınan tütünler, Yeni Harman sigarası yapılmak üzere İstanbul'a sevk ediliyordu. Tabii Yeni Harman'ın kilosu 90 kûsur liradır Ama Yeni Harman'ın kenarına kırmızı ile yazılan "Doğu tütünlerinden yapılmıştır" ibaresini de Doğu'ya çok görerek siliverdiler.

Bu kadar haksız icraatı, korkunç bakımsızlığı akıl ve mantık kabul etmiyor. Perişan ve avare yığınlar halinde insan görmek isteyenler, ne diye elin Afrika'sında Gana, Gina, yani şu Mau-Mau denilen insanların diyarına giderlermiş. Sanki, bizim Mardin, Urfa, Diyarbakır, Elazığ, Muş, Bitlis, Van hasılı bütün Şark daha mı üstündür? Milliyet Gazetesi'ne "acayip" gösterilen zayıf zenci çocuğunun gürbüzlüğü bütün Şark'ta müsabakaya konsa mutlaka birinciliği kazanır.

Dert ve mevzu çok geniş. Neyi ele alsan yürekler acısı ve kitaplar dolusu. Biz de bu ters icraat içinde işe ters başladık. Yani ekmek davasını değil de sigara işini ele aldık.

Muş'a gidince, ilk bakışta, "eh, rahat, düzenli bir yer" zannedersiniz. Fakat nerede? Mesela, şu Devlet Üretim Çiftliği'ni falan değil de, en basiti olan sigara işini ele alalım:

Muş tütününü gayet güzel. Sigara içmem, tütünden pek anlamam, ama Muş tütününün rengini ben de beğendim. Kaçak olarak kilosu 15 ile 25 lira arasında satılıyor. Muşluların tabiriyle "Her sene başı çıplak bir eksper gelir. Güya en iyi o anlarımış tütünden. Tütünden kendi malıymış gibi hem fiyat biçer, hem de biçtiği fiyatın tütünleri satın alır!" Tabii eksper demek istiyorlar. Ve bu zat bu sene de o canım tütünlere 5 – 6 lira narh fiyatı koymuş... Alım-satım yerine gittim. Tütün getiren köylülerden birine:

- Tütünün iyi midir, amca? Diye sordum. Yüzüme kızgın, kız-

gın baktı ve Kürtçe olarak:

- Ez bi Tirkî nizamim.

Bu sefer ben de Kürtçe olarak:

- Tu ji ku yî apo? Dedim. Hala asabi idi:

- Ez ji van rasta me, xwezî em tunebana, ev çî ye, hûn tînin ser me? Îro du roj em ji bajêr in, perê tutina xwe me giş xwar. Hûn qebûl nakin, ma em bi zorê karin bi we?

Meğer amca beni de memur sanmış, bu yüzden sinirlenmiş. “İki gündür tütünlerimizi getirdik, kabul etmiyorlar. Alacağımız tütün parası kadar yemek parası verdik” diyordu.

Sonra ekspere gittim, konuştuk. Hoş çocuktu. Kendisi de müteessir; “Ne yapayım ağabey” diyor. “İnanın ki, fiyatları zar zor 50 kuruş yükseltebildim. Yukarısı kabul etmiyor. Nitekim Muş’un kontenjanı 30 tondur, işte 13 tonla kapatıyorum. Çünkü bu fiyatla halk malını vermiyor. Hepsini de mahkemeye verdim.”

İşte bu haklarla Şark’ta yaşıyoruz, aziz Garplı yazar ve medeni kardeşlerimiz. Elinden alınıp 18 defa daha pahalıya satılan malı için Muşlu mahkemelik oluyor. Hem, onu mahkemeye veren kim biliyor musunuz?

Karaborsanın kapkaranlığını yapan İnhisarlar İdaresi. Hesap basit. Muş’tan tütünün kilosunu 6 liraya alıyor. Yüzde 50 fire yerse eder 12 lira. Nakliyesine 1 lira gitsin eder 13 lira. İşçiliğine de 10 lira diyelim, etti 23 lira. Ve İnhisarlar İdaresi, satıyor, Yeni Harman’ın kilosunu 93 liraya. $93-23 = 70$ lira. Yani bir kilo tütünden 71 lira vuruyor. Evet, vuruyor denir. Çünkü buna kazanç denmez. Düpedüz vurgundur. Şu yazının başlığını şöyle koysak, okuyacak olanlar, yirminci asırda Musa Anter değil de, on yedinci asırda Evliya Çelebi yazmış zannederler. Miladi 1959 senesinin 23 Mayıs’ında Muş vilayetinin ahvali tütüniyesi öylece idi.

M. ANTER

İleri Yurd Gazetesi

11 Haziran 1959

Niçin Çıkıyoruz?

Adettir, bir gazete veya bir mecmua ilk çıkan sayısında bu suali kendi kendine sorar ve arkasından üşenmeden cevaplarını da verir.

Biz yeni çıkmıyoruz. Fakat niçin çıktığımızı bize soranlar o kadar çoktur ki, böyle ananeye uymayan bir harekete başvuruyoruz.

Evet, niçin çıkıyoruz?

1. Şark'a ait davalar, İstanbul, Ankara basınına aksetmez. Bu basın, Şark davalarını yazmak ihtiyacını hissetmez ve onların ehemmiyetini göremez. Ancak cinayetleri güzel dizmesini bilir.

2. Şark'ta amme müesseselerinde iş gören zatlar, Garp basınına göre mecburi hizmet görüyorlar. Ne kadar az çalışsalar, yine de kâfi sayılır. Hâlbuki bize göre, bilakis, bunlar asil vazifelerini yapıyorlar. Geri kalmış bir memleketin, geri kalmış bir bölgesinde amme hizmetlerinde bulunan insanların daha çok çalışmaları daha çok fedakârlık yapmaları lazımdır.

3. Siyasi partilerimizin durumu da başka türlüdür. Garp gazetecisi ne bilir Şark'taki Hamidiye Paşalarını. Sultan Hamit bir iki nişan takar, paşa ederdi. Sonra bu yapma paşaları bir bölgeye salardı, hâlâ seyyiatını çektiğimiz fesat tohumları serperdi. İşte bugün partilerimiz de bu yolda, siyasi birer organdan ziyade birer adi ticaret şirketi.

4. Şark okumaya muhtaçtır, Türkiye'de ümmilerin (cahil, okuryazar olmayan) rakamı korkunçtur. Hele Şark bölgesinde bu nispet çıldırtıcıdır. İşte, biz, bu ve bunun gibi birçok derileri tebarüz ettirmek için çıkıyoruz.

Zaten, cami kapısına serilen dilenci bezi gibi, sırf resmi ilan koparmak maksadıyla gazete çıkarmayı bizden beklemek ve sormak hatadır.

*M. ANTER
(İleri Yurd Gazetesi,
4 Mayıs 1959)*

Mizgefta Mezin

Bizim Diyerbekir'in "Ulu Cami"si bir âlemdir. Adeta Şark'ın bir modelidir. Ona, "Ulu Şark" dense yeridir.

Evvela, Şark gibi muazzam ve mutantan bir harabedir. Ayrıca ilkin ateşgah, sonra zorla kilise olmuştur. Şimdi de kılıçla cami olmuş haliyle elimizdedir. Fakat yine de çilesi bitmemiş. Ancak revaçta başka bir din bulunmadığı için bu sefer de Hanefi ve Şafii mezhepleri arasında ikiye ayrılmıştır. Tabii Hanefi kısmı mümtazdır. Çünkü Hanefi mezhebi, Şark'ta, aristokrat sınıfla yabancıların mezhebidir. Şafiiler ise daha ziyade yerli halklardır. Hatta bazen askeri kışla da oldu "Ulu Cami." Belki Tatar istilası zamanında ahır da olmuştur. Fakat şimdi "Şark'ın Sefalet Galerisi gibidir. Ferahlatıcı bir mabetten ziyade "Darülaceze"yi andırır. Şahane taş sütunlarla çevrili, havuzlu ve şadırvanlı avlu, dünya ile ahret arasında mutavassıt bir menzil gibidir. Tabiata teslim olmuş yığınlar halindeki âliler, körler, hatta sağlam işsizler şuraya, buraya gelişigüzel dökülmüşlerdir. Onlar mı suçlu, sen mi günahkârsın, bilmem ki? Ancak bu zavallıların seni görür görmez:

- Xwedê gunehê we efû bike. "Allah günahlarınızı affetsin"i yapıstırır. Mamafih, bu zavallılar biraz da haklıdırlar. 8-9 yaşlarında, dilenen küçük bir kız çocuğuna birkaç kuruş vererek dost olduk.

Adını sordum. Biraz anladı ama duraklayarak:

- Bi Tirkî çeviremiyem. "Türkçe çeviremem" dedi. Bunun üzerine ben:

- Navê te çi ye Lawo?

- Besê ye.

- Ma bave te tune?

- Na.

- Qey çi pê hat?

- Girtin û birin eskeriyê, li wir nesax ket û hat mal û paşê mir.

Çocuk mahcup ve üzgündü. Fakat ne yapsın, hem Şark'ın hem de "Ulu Cami"nin sefalet girdabına girmişti bir kere. Ayrılırken, dolu gözlerle ve hıçkırın sesiyle hâlâ arkamdan sesleniyordu.

- Xwedê gunehê we efû bike...

M. ANTER

Lice

“Deşta Diyarbekir”i geçtikten sonra, “Kunderî” veya “Pir Hesin” dedikleri gedikten Lice Dağları’na daldık. Gediğin hemen önünde “Tırba Kaymakam” vardı. Orada bir kaymakam öldürülmüş.

Yol boyunca birçok çeşmeler sıralanmıştı: “Kanya Belen”, “Kanya Behne” ve “Kanya Fisê” gibi. “Çemê Ziran” “Panava Havrê” yi ikiye bölüyor.

“Kanya Fisê”ye indik, buz gibi suyundan içtik. Meşhur “Tefsus” harabelerinin bulunduğu “Qarkaşê Fisê” Dağı’nın eteği idi burası. Etraf darmadağınık tarihi sütun başlarıyla kaplıydı.

Orda kendisiyle konuştuğum bir köylü:

- Ev kevir ji bajarê Tefsusê gindîrine, dedi. Türkçesi: Bu taşlar Tefsus şehrinden yuvarlanmışlar.

Eshabı Kehf hususunda da, Tarsuslulara ortak çıktı:

- Begê min, şikefta ashabekafli vir e. Eshabı Kehf’in mağarası da buradadır.

Baktım uyanık bir köylü, bir partiler bahsine çekeyim, dedim:

- Tu Xelq î yan Demokrat î? “Halk mısın, Demokrat mısın?

- Ez ne Xelq im ne Demokrat, me her du ji dîtin. Ben ne Halk’ım ne Demokrat, ikisini de gördük.

Anladım ki, Kıtımir (Eshabı Kehf’le beraber mağarada 500 sene uyuyakalan köpek) partilerden daha fazla köylüyü alakadar ediyor.

Biraz ilerleyince solda bir köy gösterdiler. Şimdi Diyarbekir’de bulunan Pirinççi Ailesi’nin sülalesi oralı imişler. Yolda bu hususu epey düşündük.

Lice’ye yaklaşınca cidden heyecanlandım. Gözümün önünde Suriye hududu, tel örgüler, mayın tarlaları ve bunların arasında paramparça olmuş Liceli yiğitler geldi. Kasabaya varınca daha bu kadar Licelinin sağ kalmış olmasına şükrettim. Bizi karşılayışlarındaki o mert ve hayat verici hareketleri olmasaydı teessürüm kolay kolay zail olmazdı.

CHP Kongresi’nde müşahid olarak bulunduktan sonra biraz da mert diyarı gezeyim, dedim.

Çarşı

Birkaç perişan inden ibaret... Bu inleri bekleyenlerin çoğu ekmek parası için Suriye hududunda bacak, kol, göz vesaire uzuvlarını kaybetmiş namuslu Licelilerdi. Bir dükkânı (fotoğrafla tespit ettim) 50 yaşında bir Liceli ve küçük kızı bekliyordu. Bir isim veremedim bu dükkâna. Zaten tabelası da yoktu. Dükkâna baktım, içerisine mal değil, raf bile konmamıştı.

Tekmil malı şunlardan ibaretti:

Köşede, yerde bir kilo kadar kırpıntı yün. Bir çivide asılı 5-6 tane kuş (hayvan palanlarının arka kemeri) 3-4 kilo kadar yeşil sabun. Kapı önünde de atılmış gibi duran birkaç sararmış ve buruşuk hıyar.

Adama selam verdim. Ayağa kalktı. Namuslu kızı hemen benden yüzünü sakladı. Sordum:

- Apo tu çawa yî?

- Hema serê te jî min re sax bî

- Îdara te çawa ye?

- E wele çî îdare çî hal, em jî şaş bûn. Yek cara begê wek te tîn vira, lê vala ye. Kes ji me re tiştekî nake. Girê mero ku ne bi destê xwe bixwerîne, xwer naşike.

Baktım adam dolu. Partilerden martilerden bir hayır beklediği yok. Zaten itiraf ediyor: “Şaşkınmış. Ara sıra, bizim gibi beyler gelip gidiyormuş, ama şimdiye kadar hiç birinden bir hayır görmemişler. Kendi elinle kendini kaşımazsan kaşının geçmez” diyor, perişan.

Allah Licelilere acısın, uzun hayat yolunu şaşkınca kat etmek, ne zor şey!

M. ANTER

İleri Yurd Gazetesi 18 Temmuz 1959

**Doğu'nun Kalkınması
Türkiye'nin Kalkınması Demektir...**

Yasak Devleti

Biz bir yasak devletin mirasçısı olduk ve yaşattığımız, kendisine bütün ümitlerimizi bağladığımız devlet de hâlâ büyük ölçüde bundan ibaret kaldı. Her şeyimizi yasak koyma ve yasak kaldırmakla halletme peşindeyiz. Osmanlı devrinde, eşya fiyatları mı yükseliyordu? İstanbul Kadısı narh koyup, bundan fazla satmayı yasakladı ve ansızın pazara çıkarak esnafı da patakladı mı, işte devlet tedbir aldı olurmuş'

Osmanlı istilasından kurtularak milli devletimizi kurduğumuz zaman, biz, bu devletin hiçbir şeyini değiştirmedik. Babıâli İstanbul'dan kalktı, göç etti, Ankara'ya yerleşti. Vakıa değişen çok şey vardı: Evvela hükümet merkezinin yeri değişmişti. Sonra kalem yerine büro denilmekte idi. Mümeyyizin ismi şef olmuş ve müsevvîdin işini de daktilolar görmeye başlamıştı. Bütün bunların üstünde, Ankara'da modern bir hükümet mahallesi yapılmış; memurlar, eski masaları ve dolaplarıyla da olsa, muazzam binalara yerleşmişti. Fakat bu şekil değişmesi, devletin temcîini yoğuran yasak koyma ve kaldırma fonksiyonunda hiçbir değişiklik yapamadı.

Milli hükümetin iktisadi ve mali alanda ilk çözmeye zorladığı güçlük, ithalatın birdenbire çoğalırvermesi yüzünden baş gösteren İngiliz lirası ve diğer döviz fiyatlarında baş döndürücü yükseliş olmuştu. Hemen İstanbul'dan ticaret heyetleri Ankara'ya giderek feryadı basmışlardı. Bunun üzerine hükümet, derhal tedbirini almıştı. Acele bir kanun çıkarılmış ve İngiliz lirasıyla diğer ecnebi döviz fiyatlarının yükselmesi yasak edilmişti'...

Yasak devleti, bugüne kadar, bugün dahi yaşamaktadır. Uzun boylu izaha ne hacet! İkinci Dünya Harbi sırasında aldığımız tek tedbir, birçok yasaklar koyan Milli Korunma Kanunu'ndan ibaret kalmadı mı? Memlekette şiddetli huzursuzluk, buhran baş gösterince, devletin aldığı tedbir, sadece birtakım şiddetli yasaklar koymaktan öteye geçemiyor. Sıkıyönetim rejimini sık sık yaşamamızın sebebi budur. Fakat hiçbir zaman, sıkıyönetimi neden koyduk? Acaba cemiyetin bir derdi mi var? Diye düşünen ve derdi teda-

viye uğraşan tipte bir devlete nail olamadık.

İhtilal yaparak, baştaki müstebitleri alaşağı ettiğimiz zaman dahi istibdadı, yasaklar koymak sayesinde ortadan kaldıracıebileceğimizi düşündük.

İşte son tutumumuzla, hatta yasama organlarının yetkileri üzerine koyduğumuz birçok yasaklarla, bu eğilimi tipik şekilde bir daha gösterdik.

Müstebitlerin köküne kibrit suyu dökersek, artık kimse istibdada yeltenmez diye düşünen zihniyet, hâlâ hayatımıza hâkim olmaktadır. Harp zamanında eşya fiyatları iktisadın tabii kanunlarına uyarak yükseldikçe aramızda aydınlardan, hem de çok aydınlardan işittiğimiz tek ses şu oluyordu:

“Hükümet vazifesini yapmıyor! Bir kanun çıkartmalı; fiyatları yükseltenleri, ibret olsun diye, yirmi dört saatlik bir mahkeme sonunda asmalı; başka hiçbir çaremiz yoktur’

Bu adamların, zelzele veya başka bir felaket olduğu zaman buna fena ruhlu insanların sebep olduğuna inanarak birkaç zavalıyı ateşte cayır cayır yakan eski iptidai insanlardan ne farkı vardı?

Havaları bozmakta rasathane müdürünün ne tesiri varsa, fiyatları yükseltmekte tüccarın buna yakın derecede rolü olabileceğini, tüccarların sadece yağmurda küpünü doldurduğunu bir türlü kavrayamıyorduk.

Biz Haiz O'yuz!...

Zaman akıp gidiyor. Milletimiz, devletimiz birçok alanlarda ileri müesseseler ve gelenekler kazanıyor; fakat bir türlü iliklerimize işlemiş, kanımızın ter kibini kurmuş olan bu halimiz değişmiyor. 27 Mayıs'ta bir ihtilal oldu; yeni bir görüş, bir inkılâp hayatımıza hükmedecek sanısına kapıldı. Genç ihtilalciler, kudret ellerinde iken memleketin yüzyıllar boyu el dokunmamış, çözülmesine kimse cesaret edememiş davalarını halletme çabasını gösterdiler. Bu davalar dan biri de, Doğu'daki toprak ağalığı, eski derebeylik sisteminin tasfiyesi idi. İhtilal Komitesi 105 sayılı bir kanun çıkardı; 55 ağayı sürgün etti. Bu kanunun gerekçesine göre bu adamlar:

“Dini gelenekleri veya yabancı ideolojileri adet etmek, cebir ve şiddet kullanmak suretiyle ikametgâhının veya maliki veya zilyedi olduğu gayrimenkulün bulunduğu mıntıkada yaşayan halkın tamamı veya bir kısmı üzerinde tesis eylediği nüfuza dayanarak” halkı tehdit ve istismar eden, onur hakkını elinden alan, milli menfaatlere zarar verici hareketlerde bulunan kimselerdi. “Tehcir ne demek? Bunları asmak gerek, asmak!... (Yön, sayı 4, sayfa 12)”.

Türkiye'nin doğusunda, güneydoğusunda halk, bu ağaların, istismarcıların elinde esirmiş. Toprak onların, para onların hakkı; sefalet, ıstırap içinde durmadan çalışmak da halkın çilesi imiş!... Bu bir avuç insan; hükümeti, mahkemesi, jandarması olmayan, başkaları gibi etten, kemikten ibaret bu mahlûklar, cebir ve şiddeti nasıl kullanır; nasıl hükümetten üstün bir kudret sahibi olabilirmiş? Sadece toprak yoluyla maddi ve iktisadi değil, aynı zamanda Allâh'ın mümessilleri gibi, hastalara şifa, dertlere deva olacak şekilde manevi kudret sahibi nasıl olmuşlar? İliklerimize kadar işlemiş ve kanımızın ter kibini kurmuş olan bu huy bizde iken, devletin başına kim geçerse geçsin, bunları düşünmez, düşünemez...

Mademki bu hal böyledir; halk birtakım insanlara bağlanmış ve mademki devletin başında olanlar, bu halin değişmesini istemektedir; öyle ise yapılacak şey, bu adamları oradan kaldırıp sürmek, (hatta Yön yazarının tavsiye ve temenni ettiği gibi) asmaktan

ibarettir. Genç ihtilalciler, rejimi devirdikleri ve değiştirdikleri zaman bile, asmaktan kaçındıkları için, Doğu davasında sadece bu kötölükler'e sebep olan insanları oradan uzaklaştırmak tedbirine başvurmakla yetindiler ve davayı çözmüş oldular!...

Deliyi Dayakla Tedavi Metodu

Daha bundan 100 sene evveline kadar delileri dünyanın birçok yerinde, hele bizde dayakla tedaviye çalışırlardı. Güllabici denilen zebani gibi adamlar, zavallı hastalara, kriz geldikçe, kırbaçlarla çullanırlar, döverlerdi.

Hasta baygın hale gelince, bu tesirle akıllanacağı umulurdu. Şimdi tıp, delileri müşahede altında bulundurarak ve hastalığın sebeplerini keşfe çalışarak tedavi yolundadır. Doktorlukta aşağı yukarı 100 seneden beri yürütülen bu usul, Garp'ta, milletlerin idaresinde, daha eski bir tarihten beri tatbik edilmektedir. Garp'ta devlet, sadece dayakla tedaviye benzeyen yasak koymak ve kaldırmakla idare sistemini çoktan geride bırakmıştır.

İkinci Dünya Harbi'nden sonra ise, politika ve idare felsefesinde köklü değişiklikler olmuş, milletler ve insanlar arasında zor kullanarak, dayakla tedavi yoluna saparak, halli asırlar boyu tek yol sanılan konularda bile teşhis ve tedavi usulleri tatbik etme fikri revaç bulmaya başlamıştır. Bu fikir yalnız milletlerin idaresinde değil, milletlerarası gerginlikler ve ayrılıkların doğurduğu tehlikeler karşısında da kurtarıcı bir ışık olarak gün geçtikçe kuvvetini çoğaltmakta, yaymaktadır. Sınıflar, milletler bir ölüm dirim savaşından artık ümit beklemiyorlar. Şimdi başka ufuklardan, başka ümitler belirmiştir. Sosyal bilim kolları da yeni yolların geçeceği yerler ve açılma çareleri üzerinde durmadan araştırmalar yapmaktadır. İnsanlar sadece uçsuz bucaksız fezaı keşfetme peşinde değil, uçsuz bucaksız olan kendi toplum hayatlarını kavramaya ve keşfetmeye çalışmaktadırlar.

Hastalıkları Teşhis Ve Tedavi Metodu

Bizim Doğu ıslahatı adına Milli Birlik Komitesi'nin aldığı, ağaların ve şeyhlerin sürgün edilmesi tedbirinin, yasakla idare, dayakla tedavi yolunda attığımız adımların sonu olmasını temenni ederiz. Halk bir şeye, bir müesseseye, bir geleneğe, bir şahsa bağlanmışsa, bunun elbet bir sebebi vardır. Mesela eskiden, Osmanlı idaresinin son devirlerinde Türk halkı, din adamları yoluyla kaza ve kadere bağlanmıştı. Dünya nimetlerinden vazgeçer, kıt kanaat yaşar ve dünya mallarına rağbet etmezse, yarın ahrette her türlü nimetlere nail olacağına inandırılmıştı. Neden? Çünkü Türk milleti o zamanlar zarfında, hayatını kaza ve kadere bağlamaya, kıt kanaat yaşamaya hadiseler tarafından zorlanmıştı.

Din yardım etmeseydi, topluluk dağılır yahut umulmayacak fenalıklar baş gösterirdi. Bizim inancımıza göre, Şark'ta dinler, insanları kaza ve kadere inanmaya; tevekküle, kanaate razı olmaya teşvik etmekle, sosyal bir vazife yapmaktaydılar. Son iki asır zarfında Garb'ın üstünlüğü ve Şark'ın topyekûn sömürge alanı olarak çöküşü bir gerçek olunca ve bunun insan iradesiyle değişmesi yolu bulunamayınca, din, kurtarıcılık vazifesi yapmış; yaşanan şartlara halkı uymağa teşvik etmişti. Vakıa bu fırsattan faydalanan din adamları, Şark milletlerine içten ve dıştan sömürücülerin hizmetinde ve kendi çıkarları peşinde, zararlı telkinlerde bulunmuşlar, halkı uyutmuşlar ve soymuşlardır. Nasıl tüccar fiyatlarının yükselmesinden, politikacı hürriyet eksikliğinden faydalanırsa, din adamlarının yaptığı da buna benzemektedir.

Bu milletleri kaza ve kadere uymaktan, tevekkül ve kanaat içinde miskinleşmekten kurtarmak için, sadece din adamlarını ortadan kaldırmak neye yarar? Onları kaldırır; müesseselerini kapar, birtakım yasaklar koyabilirsiniz. Ama eğer ilk bu hale getiren sebepleri ortadan kaldıramazsanız, yaptığınız, daha da fena neticeler doğurur; ahlaksızlık, soygunculuk, adam öldürme ve her türlü kötülük bütün şiddetiyle baş gösterir.

Yani reform geri teper ve son derece zararlı olur.

Atatürk, büyük ve erişilmez inkılâpçı ve dahi olarak, dini taassup ve hurafelerden ve bunları doğuran ve yaşatan müesseselerden bu milleti kurtardı; sonra sosyal ve iktisadi hamlelerle milleti, taassup ve hurafelere sığınmaya zorlayan sebepleri tedaviye kalktı. Bu böyle olmasaydı, son derece zararlı olurdu. Hilafet ve Saltanat rejimi yaşarken hurafeleri kaldırmak, dini taassubu ve elemanlarını yok etmek isteyen ıslahat hareketlerinin başarı kazanamamasının sebebi o zamanlar Atatürk'ün sonra yaptığı gibi, iktisadi ve sosyal reformlara girişmenin imkânsız oluşu idi. Müstakil bir devlet halinde değildik; kapitülasyonların baskısı altında idik şartlarımız halkı bunlara bağlanmaya sürüklemişti ve ayrıca belirtelim ki, milleti idare eden kapıkulu sınıfının menfaati de. Bunun böyle devam etmesine uygun düşüyordu.

Doğuda Reform Yapılmadı...

Doğu ve Güneydoğu'da, cumhuriyetten bu yana, hiçbir reform hareketine girililmemiştir. Biz Türkler kendimizi bile, yasak koyma ve kaldırmadan başka ırklardan, başka kültürden müteşekkil toplulukları bu yol dışında idare etmesini becerebilelim! Arapları mı idare edebildik? Arnavutları mı idare edebildik? İmparatorluğun son devirlerinde bu iki milleti idare yolunda yaptığımız tek şey, oralara Türk çocuklarını yollayıp kırdırmak oldu. Arnavutluk isyanı, Yemen hareketleri az mı Türk kanına mal oldu? Hazinemiz bu uğurda boşaldı, devletin başı gaileden kurtulamadı. Bu iki millet, Arap ve Arnavut bizim dinimizdendi, içimize karışmıştı. Arap'ın dilini, adetlerini taklit ediyor, onu necip kavim olarak tanıyorduk. Arnavut'a ise sadakatin, mertliğin örneği diye, hayrandık.

Hiçbir Türk'te, Arap'a ve Arnavut'a karşı düşmanlık yoktu. Bütün bunlara rağmen, her iki kavmi idare için ordular yollar, onları kırıp geçirmekle korkutur ve hükmümüz altında bulundururduk.

Cumhuriyetten sonra, hudutlarımız içinde, miktarca az da olsa, Kürt kaldı; Süryani, Keldani ve Arap gibi serpinti halinde diğer ırklara mensup insanlar da kaldı. Bunlardan Kürtler, o da hepsi değil, içlerinden belli azınlık denecek kısmı, milletçe kurtulmak ve müstakil yaşamak sevdasına kapılmıştı. Bunların sebepleri, tarihi kökü bizi asla ilgilendirmiyor. Doğu bölgemizi kâh Taş Devrinde, kâh Orta Çağ'ın en karanlık devirlerinde ve en iptidai şartlar altında bırakan kimdir acaba? Osmanlılar değil mi? Sonra Türkler, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak milli devlet kurdular. Aradan kırk seneye yakın zaman geçti. Doğu kurtuldu mu? Yine Taş Devri, Ortaçağ'ın en karanlık devrini yaşadı. Biz Doğu'ya ne yapabildik?

Kürtlerle Türklerin aynı millet olarak birbirine karıştığı, Anadolu'nun göbeğine kadar bu karışmanın yer yer serpintilerine rastlanabildiği halde, Kürtler sarp ve çorak dağlarına, şeyhlerinin ve ağalarının gölgesine sığınmışlar; bizim dilimiz, kültürümüz ve idaremiz dışında eski halleriyle yaşamakta devam etmişler. Bizim onlara cumhuriyetten sonra idaremiz adına yaptığımız tek şey, bir

vakitler Arnavutluk'a ve Yemen'e yaptıklarımızın tekrarından başka bir şey olmamıştır.

Kendimizi niye bir Kürt münevveri yerine koymuyoruz? Hâlbuki Kürt münevverleri çoğunluk itibari ile cidden Türklerle beraber, aynı bayrak altında yaşamayı ve Türk olmayı gaye edinmiş olan insanlardır. Bunların bir kısmıyla, en ileri gelenleriyle arkadaşlık etmiş olanlar, bu sözün kuru bir iddia olmadığını, gerçekten tam ifadesi olduğunu bilirler ve bizi desteklerler.

Jeopolitik durum göz önüne alınır ve bugün artık milletlerin büyük topluluk halinde yaşamaları devri olduğu da düşünülürse, topraklarımız üzerinde müstakil bir Kürt devleti kurmanın, bizzat Kürtlerin menfaatlerine tamamen aykırı düşeceğini aklı başında olan herkes takdir eder. Aramızda senli benli, kardeşçe birbirimize bağlandığımız Kürt münevverleri, bunu herkesten iyi bilirler. Onun için, Doğu'da bir davamız varsa - ki, vardır ve acele çözülmeye muhtaçtır- müstakil bir Kürt devleti kurma davası olmadığına inanılması, buna vatandaşların inandırılması la'ımdır.

Bizim için Doğu meselesinin bir Kürt meselesi halinde ele alınması, sonsuz milli gaflet olur. Bu davayı böyle gösterenler ve olayların zoruyla bu yola sürüklenenler şüphesiz vardır. Bunların ve hele dışarıdan gelen tesirlerin küçümsenmemesi lazımdır. Fakat hareketlerimizle onlara hizmet etmemiz ve hâlâ yasakla ve sindirme yoluyla idarede devamı kalkışmamız asla doğru değildir. İşte, Milli Birlik Komitesi'nin reform namına giriştiği 55 ağa ve şeyhin sürülmesi hareketinde 55'inin de Kürt olması, davayı bilmeyerek, idealistliklerinden asla şüphe edemeyeceğimiz ihtilalcilerimizin de, yanlış istikamete yöneldiklerini göstermektedir.

Doğu Milletimiz İçin Bir Güneş Olabilir

Doğu ve Güneydoğu kalkınması, her bakımdan milletimiz için yeni bir güneş olabilir. Bu bölge, kuzey kısmı madencilik ve hayvancılık, güney ve orta kısımları ise ziraat bakımından memleketimizin en müstesna bölgelerini kapsamaktadır. Enerjinin en büyük kaynağı olan su kuvvetleri bakımından, bütün Türkiye'nin en kuvvetli ve hatta tek denebilecek hazinesidir.

Doğu'da bir kalkınma, aynı zamanda bütün memleketin kalkınması olabilir. Doğusuz bir Türkiye tasavvur bile edilemez.

Bu bölgemizin en büyük özelliği, emir vakilerinin ya hiç olması veya kolaylıkla giderilebilecek kadar az bulunmasıdır. İşte Atatürk'ün yurttaki kurmak istediği liberal sosyal nizamın, Türkiye ve onun gibi geri kalmış memleketlere mahsus Kemalist rejimin bütün şartlarıyla kurulabileceği ve en iyi yolda denemelerinin yapılabileceği yer Doğu ve Güneydoğu bölgemizdir.

İlk önce bu bölgenin coğrafi sınırı tespit olunmalıdır. Bu da güç değildir. Bu sınırlar içinde bir kalkınma planı hazırlanması, bu maksatla organlar meydana getirilmesi, araştırma ve deneme enstitüleri ve istasyonları kurulması, bölgenin yeraltı ve yerüstü servet kaynaklarının değerlendirilmesi, 'uzun çalışmalara ihtiyaç gösterecektir. Fakat bu çalışmalar ancak başlamak ve devam etmekle bitebilir. Bölgede umumi kalkınma planından evvel, şartlara ve yerine göre birçok mevzii planlar yapılmak suretiyle, hemen kalkınma hareketlerine girişilebilir. Bilhassa zirai alanda ve iskân sahasında bir-iki yıl içinde başlanabilecek ve başarılabilecek mevzular vardır ve bunlardan bir kısmının etütleri ve denemeleri yapılmış veya bu etüt ve denemelere hayli malzeme hazırlanmıştır. Bölgenin derhal çözülmeye muhtaç meseleleri ise, devletçe katlanılacak fedakârlıklar ve yardımlar sayesinde hemen halledilebilir

Kültürel Kalkınma

Şüphe yok ki, kültürel kalkınma da aynı zamanda planlanmalıdır.

Niçin ana dili Kürtçe olan ve bundan başka dil bilmeyen vatan çocuklarımıza, kardeşlerimizin yavrularına, kendi ana dillerini de öğretecek okullar açmayalım? Niye bu dilin edebiyatını, filolojisini bölgenin üniversitesi araştırmasın? Niçin Kürtçe gazete çıkmassın, kitap basılsın?

Bu satırları okuyan okuyucularımızdan, biraz sabır göstermelerini rica edeceğiz:

İstanbul'da, dinimize mensup olmayan azınlık Türk vatandaşlarının cemaat halinde mektepleri var; kendi dillerini çocuklarına okutuyorlar. Fakat devlet, Türkçeyi de öğretmeyi istediği için, Türkçe de okutuluyor. Bugün bu azınlık Türk vatandaşlarından yeni yetişenler, dilimizi mektepleri sayesinde mükemmel bir şekilde bilmektedirler. Doğu'da Kürtçeden başka dil bilmeyen Türk vatandaşlarının çocuklarını okutacağımız mektepleri, bu vatandaşları cemaat halinde kabul etmediğimiz için, devlet kuracak ve nasıl İstanbul'da Rum, Ermeni ve Musevi Türk vatandaşı, kendi ana dilini mektepte öğreniyorsa, Doğulu vatandaş da, aynı haktan istifade edecektir.

Doğu'daki ilkokullara (orta ve yüksek kademelerde tedrisat Türkçe olacaktır) Kürtçe grameriyle birlikte ders olarak konmalıdır. Hatta gerekiyorsa, Kürtçe tedrisat yapılmalı ve fakat kuvvetli şekilde de Türkçe öğretilmelidir. Kürtçe bir gazete veya mecmua neşredilmesi çok yerinde olur. Niye güzel kitaplar Kürtçeye tercüme edilmesin? Niye mahalli bir radyo istasyonu Kürtçe neşriyat yapmasın?

Doğu'yu gezenler iyi bilir; halkın büyük bir kısmı Rus radyo istasyonlarının yayınlarını takip eder. Zaman zaman bu yayınların, harısları ve konuşukları lisan itibari ile hitap ettiğı Türk vatandaşlarını, kendi anayurtları aleyhine döndürmek maksadıyla propaganda yaptığı hatırlanacak olursa, yar-ü ağyarın eline ne kadar tehlikeli bir silahı terk ettiğimiz anlaşılır.

Kürtçeden başka bir dil konuşmayan bir vatandaşa Ankara ve

Erzurum radyolarını dinletemeyiz. (Esasen İstanbul Radyosu da Doğu'da duyulmaz) O, yine radyosunun düğmesini biraz sağa veya sola oynatarak anladığı dili konuşan istasyonu bulacak ve dinleyecektir. Bir radyo almak için İstanbul'da bir mağazaya giren Doğulu vatandaşların bazen, "Onu istemem. O radyo Kürt istasyonlarını iyi almıyor" diye radyo markaları hakkında mütalaa beyan ettikleri duyulmuştur. Realiteye karşı olan tutumumuzu değiştirmek, milli güvenliğimiz bakımından da son derece önemli ve üzerinde durulmaya değer.

Milletleri birbirine bağlayan, birbiriyle içli dışlı hale koyan, nihayet hamur yaparak bir tek ırk ve millet şekline sokan bunlardır. Kùltürler, ileri veya geri, yakın veya uzak, ancak bu gibi vasıtalarla kaynaşır, birleşirler.

Sovyet Rusya'nın yaptığı, bizim için de bir örnektir. Birçok dil, lehçe, din ve ırk farkları içinde bu yolla bugün bir Rus milleti teşekkül etmektedir.

Türkistanlı Türk çocuğu, mükemmel Rusça biliyor ve nesilden nesile bu dil, ana dili haline geliyor.

Kalkınan Doğu'nun Hayali....

Hayalimizi gerçekleştirmiş gibi tasavvur edelim:

Bir İğdır ovası, bir Dicle ve Fırat vadisi, bir Urfa ve Harran bölgesi, bir Bitlis yaylası yarın Şark'ın ve belki birçok dünya memleketlerinin içinde bir cennet olabilir. Bir Viranşehir, bir Dara'nın konakladığı ve bugün harabe halindeki köy, bir Mardin, bir Van gölü havalisi, yakını bir gelecekte Amerikalı turistlerin akın edebilecekleri, günlerce, aylarca kalacakları yerler haline gelebilir. Batman'da şose üstünde, tarih öncesi zamanlardaki gibi mağaralarda köy yaparak yaşayan insanlar, yakın gelecekte İsviçre manzarasını almış, mesut ve refah köylerde ve kasabalarda babalarının, dedelerinin acı hayat hatıralarını bile unutarak yaşayabilirler.

Bölgenin nesi eksik? Güneyde Allah'ın geniş ovaları susuzluktan çöl halinde kavrulurken, ovaları yarararak akan bol sular, birtakım açık-gözlerin elinde Suriye çöllerini mamure haline getirmek için satılmaktadır. Yalnız Urfa ve Mardin ovaları ve Hakkâri'nin Yüksekovası mevzii planlarla kalkındırılabilse, bir milyon insanı besler. Zirai kombinalar, kooperatifler, ziraate bağlı sanayi, bu bölgede birkaç büyük şehri ve birçok kasaba ve köyü sinesinde toplar.

Sadece toprağın köylüye dağıtılması ne fayda vermiştir? Gidip gördük. Toprak Komisyonlarının köylülere dağıttığı tapular, ağaların elindedir. Köylü, topraktan evvel makine, su ve kredi istiyor. Bu imkân, ağanın veya on-on iki seneden beri türeyen partici bey nüfuslu yeni derebeylerinin elinde ise, köylü ya ona eskisi gibi körü körüne hizmet etmekten veya göçüp gitmekten başka çare bulamaz.

Toprak kanalıyla köylünün en insafsızca sömürülmesi, demokrasiden sonra oldu. On binlerce dönüm sahipsiz veya devlete ait araziye zapt eden, mareşal yardımından makine, Ziraat Bankası'ndan kredi, Toprak Mahsulleri Ofisi'nden de mahsul mukabili bol para sağlayan bu yeni derebeyleri, sürülen ağaların ve şeyhlerin halka yaptıkları ve yapmaya mecbur oldukları birtakım hizmetlerden de kendilerini uzak tutabiliyorlar. Parti ellerinde, para ve nüfuz ellerinde olduğu için, seçim yoluyla iktidara iştirak de edi-

yorlar. Beş bin dönümlü araziyi, elli hanelik köyü ile birlikte, yirmi sene evvel beş bin liraya almış olan adan, 1953'te sadece buğday satışından yüz binler kazanmış olduğu halde, on para vergi vermeden, halka karşı hiçbir sosyal yük de taşımaya lüzum görmeden bölgenin hâkimi olmuştur.

Bu adamların dönümü bir lira eden arazisinden yol geçti diye, birkaç dönüm için devletten ayrıca on binlerce lira istimlâk parası almalarına da kanunlarınız cevaz vermektedir. Bu nasıl adalet, bu nasıl idare?

Doğu'nun kalkınması bizim için bir örnek olabilir. Sadece şimdi orada yaşayanların değil, göç ederek oraya yeni yerleşenlerin de toprağa, müşterek üretim vasıtalarına, müşterek satış organlarına, kendi malları meskenlere malik olarak maddi ve manevi bakımlardan ilerlemiş bir seviyeye ulaştırılacak şekilde kalkınması şöyle böyle on sene içinde gerçekleştirilebilecek bir davadır. Yine özel teşebbüs ve sermaye teşvik edilerek, bu bölgelerde ileri bir sanayi hareketi de yaratılabilir. Sermayenin, hatta ecnebi sermayenin güvenle iş görebileceği bir bölge halini alması, halkın refaha kavuşması, bütün hurafeleri, Ortaçağ artığı derebeylik tasallutunu ortadan kaldırmaya yeter.

55 ayaı sürmüşüz, ne çıkar? Belki kütle üzerinde şu veya bu yönden nüfuz sahibi olan bu gibi insanlar arasında, Kemalist kalkınma rejiminin bu bölgede tatbikinde rol alabilecekler bile bulunabilir. Olmasa bile, güneş doğunca karanlık ortadan kalkar. Karanlıkla mücadelenin yolu, ışıktan ibarettir. Doğu bir ışık bekliyor. Bu ışık, bütün Türkiye'de, yer yer yaşayan karanlıkları ortadan kaldıracak, birçok davalarımızda bizi saadete ulaştıracak kadar kuvvetli olmalıdır.

Barış Dünyası

